

บทที่ ๒

พุทธจริยธรรมในการสั่งสอนบุตรธิดา

ในบทนี้ผู้วิจัยได้แบ่งประเด็น ที่จะศึกษาหลักพุทธจริยธรรมในการสั่งสอนบุตรธิดา ออกเป็นหัวข้อ อันได้แก่

- ๒.๑แนวคิดเกี่ยวกับพุทธจริยธรรม
- ๒.๒แนวคิดเกี่ยวกับการสั่งสอนบุตรธิดา
- ๒.๓การสั่งสอนบุตรธิดาตามวิถีไทย
- ๒.๔หลักพุทธจริยธรรมสำหรับการสั่งสอนบุตรธิดา
- ๒.๕บทสรุป

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับพุทธจริยธรรม

๒.๑.๑ ความหมายพุทธจริยธรรม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของพุทธจริยธรรมไว้ว่า คือ มรรค หรือมัชฌิมาปฏิปทา พรหมจารีหรือผู้ประพฤติธรรม หรือ ผู้มีจริยธรรม ตามหลักพุทธศาสนา คือ ผู้ดำเนินชีวิตตามมรรคหรือปฏิบัติตามมัชฌิมาปฏิปทา (หลักการครองชีวิตที่ถูกต้องสมบูรณ์ของมนุษย์ ที่จะนำไปสู่จุดหมาย คือความดับทุกข์)

ดวงเดือน พันธุมนาวิน ได้ให้ความหมายของพุทธจริยธรรมไว้ว่าพุทธจริยธรรม เป็นคำที่มีความหมายกว้างขวางหมายถึง ลักษณะทางสังคมหลายลักษณะของมนุษย์ ลักษณะและพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม จะมีคุณสมบัติประเภทใดประเภทหนึ่ง ใน ๒ ประเภท คือ

๑.เป็นลักษณะที่สังคมต้องการให้มีอยู่ในสมาชิกของสังคมนั้น เป็นพฤติกรรมที่สังคม นิยมชมชอบให้การสนับสนุน และผู้กระทำส่วนมากเกิดความพอใจว่าการกระทำนั้นถูกต้อง

๒.เป็นลักษณะที่สังคมไม่ต้องการ ให้มีอยู่ในสมาชิกของสังคม เป็นการกระทำที่ สังคมลงโทษ หรือพยายามกำจัดและผู้กระทำพฤติกรรมนั้นส่วนมากรู้สึกรู้ว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องและไม่ สมความ ฉะนั้น ผู้ที่มีจริยธรรมสูง คือผู้ที่มีลักษณะและพฤติกรรมประเภทแรกมากและประเภทหลัง

น้อย ลักษณะของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับพุทธจริยธรรมแบ่งออกได้เป็น ความรู้เชิงจริยธรรมทัศนคติเชิงจริยธรรม เหตุผลเชิงจริยธรรม และพฤติกรรมเชิงจริยธรรม^๒

สุนน อมรวิวัฒน์ ได้ให้ความหมายของ พุทธจริยธรรม ไว้ว่า คือแบบแผนของความประพฤติที่ยึดหลักของศีลธรรม ลักษณะที่แตกต่างระหว่าง “ศีลธรรม” และ “จริยธรรม” ก็คือ ศีลธรรมเป็นหลักการของคุณงามความดีที่มนุษย์ยึดถือปฏิบัติอิงหลักศาสนาและมีหลักเป็นสากล ส่วนจริยธรรมนั้นแม้จะมีความหมายบางส่วนคล้ายคลึงกับคำว่า ศีลธรรมแต่มักเป็นคำที่ใช้ในสาขาวิชาพฤติกรรมศาสตร์ เน้นลักษณะของความประพฤติที่สังคมนิยมชมชอบว่าถูกต้องเหมาะสม^๓

จรัส ดวงอิสาร ได้ให้ความหมายของคำว่า พุทธจริยธรรม ไว้ว่า มีความหมายตามหลักพระพุทธศาสนาว่าเส้นบรรทัดและเครื่องกล่อมเกล่าให้มนุษย์เคลื่อนไหวประพฤติปฏิบัติทางกาย วาจาและใจอย่างมีกติกา^๔

สุลักษณ์ ศิวรักษ์ มีความเห็นว่า พุทธจริยธรรม คือ สิ่งที่คนในสังคมเกิดความเชื่อถือซึ่งมีตัวตนมาจากปรมาตมสถั่งจะในลัทธิศาสนาอื่น ๆ ถ้าเข้าใจปรมาตมสถั่งจะชัดแจ้ง และประพฤติ ตามนั้น จริยธรรมในสังคมย่อมเป็นผลพลอยได้ ให้บังเกิดความยุติธรรมความเมตตาปรานี และความเป็นอิสระ แก่กันแต่ความลำบาคอยู่ตรงที่เมื่อยังเข้าไม่ถึงตัวปรมาตมสถั่งจะ การตีความในเรื่องปรมาตมให้ชัดแจ้ง เป็นไปได้ยากแม้เข้าใจชัดก็นำมาปฏิบัติให้เต็มภาคภูมิได้ยาก^๕

สรุปได้ว่า พุทธจริยธรรม หมายถึง เป็นระบบการดำเนินชีวิตที่ดีงาม หรือระบบการประพฤติ การกระทำ คำพูด และความคิดที่ถูกต้องเหมาะสมตามหลักธรรมทั้งหมดของพระพุทธศาสนา เพื่อบรรลุความสุขในการดำเนินชีวิต สามารถประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในสังคมได้ด้วยการครองชีวิตที่ประเสริฐ การทำหน้าที่ของตนอย่างถูกต้องสมบูรณ์ รู้จักสรรพสิ่งที่ดีงาม ถูก หรือ ผิด เหมาะสม หรือไม่เหมาะสม ควรหรือไม่ควร ด้วยความฉลาดรอบคอบ พัฒนาค้นหาให้เข้าถึงหัวใจของพระพุทธศาสนา พุทธจริยธรรมในการสั่งสอนบุตรธิดา จึงเกิดจากการนำเอาหลักคำสอนของพระพุทธศาสนามาเป็นกรอบในการสั่งสอนบุตรธิดา พัฒนาทางจริยธรรมของบุตรธิดา ให้มีความ

^๒ ดวงเดือน พันธุนาวัน และเพ็ญแข ประจันปัจฉิม, รายงานการวิจัยเรื่อง จริยธรรมของเยาวชนไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๐) หน้า ๘.

^๓ สุนน อมรวิวัฒน์, การสอนโดยการสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการ, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๒๖.

^๔ ระวี ภาวิไล (อั้งไฉ) ข้าเลื่อง วุฒิจันทร์, “คุณธรรมและจริยธรรม หลักการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน”, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๔), หน้า ๙.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

ประเพณีที่ดีงาม เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ จะเป็นบุคคลที่มีคุณภาพเป็นผู้ที่มีศักยภาพ สามารถพัฒนาประเทศชาติให้ยิ่ง ๆ ขึ้นตามลำดับ

๒.๑.๒ ความหมายหลักจริยธรรม

ความหมายจริยธรรมนั้น ได้มีการนิยามความหมายที่แตกต่างกัน และสอดคล้องกันดังต่อไปนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ ได้ให้ความหมายของ คำว่า จริยธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประเพณี ศีลธรรม กฎศีลธรรม^๖

พจนานุกรมศัพท์จิตวิทยา พ.ศ. ๒๕๕๖ ได้ให้ความหมายของคำว่า จริยธรรม ไว้ ๒ ประการ คือ

๑.ความประพฤติของบุคคล ซึ่งประพฤติตามมาตรฐาน ค่านิยมของสังคม หรือชุมชน ที่ให้สมาชิกในกลุ่ม หรือสังคมนั้น ๆ ปฏิบัติ

๒.หลักเกณฑ์ทางจริยธรรม ที่บุคคลใช้ตัดสินความถูกต้องของการกระทำต่าง ๆ^๗

พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ ได้ให้ความหมายของคำว่า “จริยธรรม” หมายถึง ธรรม คือความประพฤติ การดำเนินชีวิต ธรรมที่เป็นข้อประเพณีปฏิบัติ ศีลธรรม หรือกฎศีลธรรม ความหมายตามบัญญัติสมัยใหม่กำหนดให้จริยธรรม เป็นคำแปลสำหรับภาษาอังกฤษว่า Ethics นอกจากนี้ยังให้ความหมายว่า จริยะ หรือ จริยธรรมอันประเสริฐ เรียกว่าพรหมจริยะ แปลว่า ความประพฤติอันประเสริฐ หมายถึง มรรคมงคล ๘ หรือ ศีล สมาธิ ปัญญา^๘

พระเมธีธรรมาภรณ์(ประยูร ธมฺมจิตโต)ได้ให้ความหมาย จริยธรรม (Ethics) มาจากภาษากรีกว่า Ethios คือ Habit นั่นคือนิสัย ดังนั้น จริยธรรมและจริยศาสตร์ จึงเป็นเรื่องของการฝึกนิสัย ตามทฤษฎีของชาวกรีก กล่าวว่า “คนเราเกิดมาเหมือนผ้าขาวแล้วมาฝึกกัน โดยต้องทำบ่อย ๆ ทำซ้ำ ๆ จนเป็นนิสัยแล้วจะกลายเป็นคุณธรรม เป็นการเริ่มจากภายนอกเข้าไปสู่ภายใน เป็นลักษณะนิสัย เป็นคุณสมบัติที่ดีในจิตใจ ฉะนั้นการทำดีต้องทำบ่อย ๆ จนเป็นนิสัย^๙

พุทธทาสภิกขุ ได้ให้ความหมายของคำว่า “จริยธรรม” หมายถึง เป็นสิ่งที่พึงประพฤติจะต้องประพฤติในส่วนศีลธรรมนั้น หมายถึงสิ่งที่กำลังประพฤติอยู่หรือประพฤติแล้ว จริยธรรมหรือ

^๖ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร :ธนาเพรส , ๒๕๕๔), หน้า ๓๐๓.

^๗พจนานุกรมศัพท์จิตวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ธนาเพรส, ๒๕๕๖), หน้า ๑๘๒-๑๘๓.

^๘พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์(ชำระ-เพิ่มเติม ช่วงที่ ๑/ยุติ),หน้า ๕๗.

^๙พระเมธีธรรมาภรณ์, คุณธรรมสำหรับนักบริหาร.(กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑),หน้า ๙.

Ethics อยู่ในรูปของปรัชญา คือสิ่งที่ต้องคิดต่อนึก ส่วนเรื่องศีลธรรม Morality นี้ ต้องทำอยู่จริง ๆ เพราะเป็นปัญหาเฉพาะหน้า^{๑๐}

ดร.สาโรช บัวศรี ได้ให้ความหมายของคำว่า จริยธรรม ไว้ว่า จริยธรรมได้แก่ความดีในระดับต่าง ๆ ที่สังคมหรือบุคคลจำเป็นต้องยึดมั่นถือมั่น^{๑๑}

ผศ.ดร.พิภพ วังเงิน ได้ให้ความหมายของคำว่า “จริยธรรม” มาจาก จริยา จริยะ เป็นภาษาบาลี ถ้าอยู่ส่วนต้นของคำสมาสจะใช้ในรูป จริยะ หมายถึง ความประพฤติ การปฏิบัติ พฤติกรรม การกระทำการเคลื่อนไหว (ไตรทวาร หรือ ๓ ทาง ทางกาย วาจา และใจ) กิริยาที่ควรประพฤติปฏิบัติ สิ่งอันพึงปฏิบัติ จริยธรรม หมายถึง สิ่งที่ควรประพฤติ ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ^{๑๒}

จำนงค์ ทองประเสริฐ ได้ให้ความหมายของ จริยธรรม ว่า จริยธรรมในความหมายชั้นต่ำ หมายถึง ศีลธรรมหรือกฎศีลธรรม ซึ่งเป็นธรรมในระดับเดียวกับศีล อันนับว่าเป็นธรรมะขั้นต้นของการดำเนินชีวิตเท่านั้น แต่ความหมายที่แท้จริงของคำว่า จริยธรรม หมายถึง หลักการดำเนินชีวิตที่ต้องพัฒนาไปตามลำดับจนถึงขั้นหมดทุกข์ หมดกิเลสทั้งปวง^{๑๓}

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของจริยธรรมไว้ว่า จริยธรรม คือ ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม กฎศีลธรรม”^{๑๔}

ไพฑูรย์ สีนลรัตน์ กล่าวถึงความหมายของจริยธรรมไว้ว่า คำว่าจริยธรรมแยกออกเป็น จริยะ + ธรรม คำว่า จริยะ หมายถึง ความประพฤติหรือกิริยาที่ควรประพฤติ ส่วนคำว่าธรรม มีความหมายหลายอย่าง เช่น คุณความดี หลักคำสอนทางศาสนาหลักปฏิบัติ เมื่อนำคำทั้งสองมารวมกันเป็นจริยธรรมจึงได้ความหมายตามต้นอักษรว่าหลักแห่งความประพฤติหรือแนวทางของการประพฤติ^{๑๕}

ประภาศรี สีหอำไพ ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับจริยธรรมไว้ว่า จริยธรรม คือ หลักความประพฤติที่อบรมกิริยาและปลูกฝังลักษณะนิสัย ให้อยู่ในครรลองของคุณธรรมหรือศีลธรรม คุณค่าทางจริยธรรมชี้ให้เห็นความเจริญงอกงามในการดำรงชีวิตอย่างมีระเบียบแบบแผน ตามวัฒนธรรมของ

^{๑๐} พุทธทาสภิกขุ, พุทธทาสแนะแนวจริยธรรมร่วมสมัยชุดที่ ๓ จุดหมายปลายทางและตัวแท้ของจริยธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดวงตะวัน, ๒๕๕๓), หน้า ๙๕.

^{๑๑} ศ.ดร.สาโรช บัวศรี, จริยธรรมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๒๖), หน้า ๒๑.

^{๑๒} พิภพ วังเงิน, จริยธรรมวิชาชีพ, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : อมรการพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๒.

^{๑๓} จำนงค์ ทองประเสริฐ, หลักการครองตน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สนุกอ่าน, ๒๕๔๐), หน้า ๑๔.

^{๑๔} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ ๖ (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๕), หน้า ๒๑๖.

^{๑๕} ไพฑูรย์ สีนลรัตน์, การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ผลกระทบต่อค่านิยมและการศึกษาไทยในจริยธรรมกับการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: คุรุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๘๘.

บุคคลที่มีลักษณะทางจิตใจที่ดีงามอยู่ในสภาพแวดล้อมที่โน้มนำให้บุคคลมุ่งกระทำความดี ละเว้นความชั่ว มีแนวทางความประพฤติอยู่ในเรื่องของความดี ความถูกต้อง ความควรในการปฏิบัติตนเพื่ออยู่ในสังคมได้อย่างสงบเรียบร้อยและเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น มีคุณธรรมและมโนธรรมที่สร้างความสัมพันธ์อันดี โดยมีสำนึกที่จะใช้สิทธิและหน้าที่ของตนตามค่านิยมที่พึงประสงค์^{๑๖}

พระธรรมญาณมุนี ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องจริยธรรมไว้ว่า จริยธรรม คือ การนำความรู้ในความจริง หรือกฎของธรรมชาติมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตที่ดีงาม ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม^{๑๗}

ดวงเดือน พันธุมนาวิน ได้กล่าวว่า จริยธรรม คือ ระบบการกระทำความดีละเว้นความชั่ว กระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม^{๑๘}

ไสว มาลาทอง ได้ให้แนวคิดว่า จริยธรรมเป็นข้อประพฤติปฏิบัติหรือหลักธรรมคำสอนอันเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติของมวลมนุษย์^{๑๙}

พิบูลย์ กระแสสุข^{๒๐} ได้กล่าวว่า จริยธรรมของบุคคลประกอบด้วยสิ่งสำคัญ คือ องค์ประกอบด้านความรู้ คือ ความรู้ ความเข้าใจในเหตุผลของความถูกต้องออกจากความไม่ถูกต้อง ด้วยความคิด องค์ประกอบด้านอารมณ์ ความรู้สึก คือ ความพึงพอใจ ศรัทธา เลื่อมใส เกิดความนิยมยินดีที่จะได้รับนำจริยธรรมมาเป็นแนวปฏิบัติ องค์ประกอบด้านพฤติกรรมการแสดงออก คือ พฤติกรรมการกระทำที่บุคคลตัดสินใจกระทำถูกหรือผิดในสถานการณ์สิ่งแวดล้อมต่างๆ เชื่อว่าอิทธิพลส่วนหนึ่งของการกระทำหรือไม่กระทำ พฤติกรรมแบบใดจะเกิดขึ้นกับอิทธิพลของส่วนประกอบสำคัญดังกล่าว

กรมวิชาการได้ให้ความหมาย จริยธรรม หมายถึง การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข ถ้าคนในสังคมมีจริยธรรมสูง สังคมนั้นจะมีแต่ความเจริญ ผู้มีจริยธรรมสูงจะประพฤติปฏิบัติแต่ในสิ่งที่ดีและบรรลุถึงสภาพชีวิตอันทรงคุณค่าอันพึงประสงค์^{๒๑}

กรมพล ท่องธรรมชาติ ให้ความหมายว่าจริยธรรมหมายถึงธรรมหรือหลัก ความประพฤติที่ควรแก่การยึดถือและปฏิบัติตาม^{๒๒}

^{๑๖} ประภาศรี สีหอำไพ, **พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, อ่างแล้ว, หน้า ๑๓๗-๒๑.

^{๑๗} พระธรรมญาณมุนี, **พระธรรมญาณมุนี ๘๔**, (กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๓๑), หน้า ๑๐๓.

^{๑๘} ดวงเดือน พันธุมนาวิน, **ทฤษฎีต้นไมจริยธรรมการวิจัยและการพัฒนาบุคลากร**, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๑๑๓.

^{๑๙} ไสว มาลาทอง, **การศึกษาจริยธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๕.

^{๒๐} พิบูลย์ กระแสสุข, (๒๕๔๑), หน้า ๑๓.

^{๒๑} กรมวิชาการ, (๒๕๔๑), หน้า ๔๓.

พนัส หันนาคินทร์ ให้ความหมายว่าจริยธรรมหมายถึงคุณสมบัติทางด้านความประพฤติที่สังคมมุ่งหวังให้สมาชิกของสังคมนั้นประพฤติตาม^{๒๓}

มานิตชัย ให้ความหมายว่า จริยธรรม หมายถึง ความประพฤติ หมายความว่าความรวมไปถึงการมีความสำนึกในเรื่องชาติ เกียรติ วินัย มีความอดทน ขยันหมั่นเพียร มีความสามัคคี รู้จักให้อภัย ตลอดจนการปฏิบัติตามบทบาทและหน้าที่ของตนเอง ครอบครัว เพื่อน ชุมชนด้วยความชอบธรรม^{๒๔}

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) ให้ความหมายของจริยธรรมว่า “จริยธรรม” มาจากคำว่า พรหมจรรย์ ซึ่งในพระพุทธศาสนา หมายถึง มรรค คือ วิธีการปฏิบัติสายกลางประกอบด้วยองค์ประกอบ ๘ ประการ บางครั้งก็เรียกว่าไตรสิกขา คือ การศึกษา ๓ ประการอันได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา จริยธรรมหรือพรหมจรรย์ มรรคและไตรสิกขาทั้งหมดนี้ เป็นทางปฏิบัตินำมาสู่จุดหมายในชีวิต^{๒๕}

จากความหมายจริยธรรมดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า จริยธรรม คือ เป็นแนวปฏิบัติของคนในสังคม อันพึงปฏิบัติต่อตนเอง ต่อครอบครัว และต่อส่วนรวม ซึ่งบุคคลผู้นั้นควรยึดถือในการดำรงชีวิตและการทำตนเพื่อให้เกิดประโยชน์และมีความสุขต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองในสังคม และประเทศชาติ

๒.๑.๓ ลักษณะพุทธจริยธรรม

พุทธจริยธรรม ในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนานั้น นับตั้งแต่สมเด็จพระบรมศาสดาได้ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ พระองค์ได้ทรงแสดงพระธรรมเทศนาโปรดเวไนยสัตว์ พร้อมทั้งเทวดาและพรหมให้รู้ตามในสิ่งที่พระองค์ได้ตรัสรู้ ทำให้ผู้ฟังได้บรรลุธรรมในระดับที่แตกต่างกันตามกำลังสติปัญญา บางพวกก็นำหลักคำสอนไปประพฤติปฏิบัติทำให้เกิดความสุขแก่ตนเอง มีคุณภาพทางจิตใจที่ดียิ่งขึ้นเข้าใจคุณค่าของชีวิตว่าสิ่งที่จะมีชีวิตที่มีความสุขสันต์อ้าว และบรรลุนิพพานได้นั้นจะต้องมีพุทธธรรมเป็นหลักของการประพฤติปฏิบัติลักษณะของพุทธจริยธรรมแบ่งออกเป็น ๓ อย่างได้แก่

๑. พุทธจริยธรรมระดับพื้นฐานของชีวิต

^{๒๒} กระทบ กล ธรรมชาตติ. “คุณธรรมและจริยธรรมของพลเมืองไทย”,วารสารไทย,(มกราคม – มีนาคม ๒๕๒๕):๘๐ – ๘๒.

^{๒๓} พนัส หันนาคินทร์, “การสร้างจริยธรรมให้แก่คนไทย ”,เอกสารการอบรมเชิงปฏิบัติการ ครั้งที่ ๗ เรื่องการประเมินผลด้านหลักสูตร ด้านคุณลักษณะ, (กรุงเทพมหานคร: กรมวิชาการ, ๒๕๒๖),หน้า๙๓ – ๙๘.

^{๒๔} มานิตชัย, “ปัญหาการถ่ายทอดจริยธรรมกับอนาคตของชาติ”,ครูปริทัศน์,๙ (กันยายน ๒๕๒๘):๔๑.

^{๒๕} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), สถานการณ์พุทธศาสนาพหุหลายนะเป็นพัฒนา,(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๓๖), หน้า ๗.

พุทธจริยธรรมระดับพื้นฐานของชีวิต เป็นพุทธจริยธรรมที่ควบคุมความประพฤติของมนุษย์ ที่แสดงออกมาทาง กาย วาจา ให้อยู่บนพื้นฐานของความถูกต้อง ความเหมาะสม ความควรไม่ควร และไม่ล่วงละเมิดสิทธิของการเป็นมนุษย์ โดยการทำร้ายและเบียดเบียนผู้อื่นให้เดือดร้อน แต่เป็นการส่งเสริมฝึกฝน ให้สมาชิกของสังคมส่วนใหญ่ มีความรัก มีความเมตตาต่อกัน มีการให้อภัยต่อกัน มีจิตใจที่ดีงาม พร้อมทั้งจะช่วยเหลือเกื้อกูลต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เคารพในความเป็นมนุษย์ทั้งปวง ผู้นั้นพึงควบคุมตนให้ได้ในทางกายและวาจาก่อนเป็นอย่างน้อยยกเว้นอีกนัยหนึ่งว่า เป็นหลักมนุษยธรรมขั้นพื้นฐาน ได้แก่ เบญจศีล อันได้แก่ ศีล ๕ (five precepts) และเบญจธรรม อันได้แก่ ธรรม ๕ ประการ ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติ ฝ่ายศีลและธรรม ที่สนับสนุนกันเป็นสิ่งที่ต้องปฏิบัติควบคู่กัน

ก.เบญจศีล

- (๑) เว้นจากการฆ่าสัตว์ (ปาณาติปาตา เวรมณี)
- (๒) เว้นจากการลักทรัพย์ (อทินนาทานา เวรมณี)
- (๓) เว้นจากประพฤติดิตในกาม (กาเมสุ มิจฉาจารา เวรมณี)
- (๔) เว้นจากการพูดปด (มุสาวาทา เวรมณี)
- (๕) เว้นจากการดื่มสุราและเมรัย (สุราเมรยมชชพมาพณฺฐานา เวรมณี)

ข.เบญจธรรม

- (๑) มีเมตตากรุณาต่อสัตว์ (เมตตา-กรุณา)
- (๒) เลี้ยงชีวิตในทางที่ถูกต้อง (สัมมาอาชีวะ)
- (๓) มีความสำรวมระวังในกาม (กามสังวร)
- (๔) พูดแต่คำสัตย์จริง (สัจจะ)
- (๕) มีสติรักษาตนไว้เสมอ (สติ-สัมปชัญญะ)^{๒๖}

๒. พุทธจริยธรรมระดับการเข้าใจชีวิตที่ถูกต้อง

พุทธจริยธรรมระดับการเข้าใจชีวิตที่ถูกต้องเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ทำให้เราสามารถดำรงอยู่ได้ในสภาพที่เราเรียกกันว่า คนหรือ มนุษย์ และมีปัญญาติดตัวมาตั้งแต่เกิด ทำให้สามารถใช้ปัญญาคิดสร้างสรรค์สิ่งที่เป็นประโยชน์ให้กับตัวเองและสังคม ให้เจริญก้าวหน้าเพื่อตอบสนองการดำรงชีวิตของตัวเองให้อยู่อย่างมีความสุขและสะดวกสบายในทุก ๆ ด้าน คือกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการแบ่งประเภทออกเป็น ๓ ทาง คือ

๑. ความดีทางกาย เรียกว่า กายสุจริต
๒. ความดีทางวาจา เรียกว่า วาจาสุจริต

^{๒๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : เอส.อาร์.พรินติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๒๓๙.

๓. ความดีทางใจ เรียกว่า มโนสุจริตจัดเป็นธรรมที่
กุศลกรรมบถ ๑๐ ละเอียดประณีตยิ่งกว่า เบญจศีล เบญจธรรมเป็นระดับพื้นฐานของ
ชีวิตที่ละเอียดประณีตยิ่งขึ้นได้แก่

๑. ความดีทางกายมี ๓ ได้แก่

- ๑) เว้นจากการฆ่าสัตว์
- ๒) เว้นจากลักทรัพย์
- ๓) เว้นจากการประพฤตินิโคตในกาม

๒. ความดีทางวาจามี ๔ ได้แก่

- ๑) เว้นจากการพูดปด
- ๒) เว้นจากการพูดคำหยาบ
- ๓) เว้นจากการพูดส่อเสียด
- ๔) เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อไร้สาระ

๓. ความดีทางใจมี ๓ ได้แก่

- ๑) ไม่โลภอยากได้ของเขา
- ๒) ไม่คิดปองร้ายผู้อื่น
- ๓) ไม่เห็นผิดจากทำนองคลองธรรม

๓. พุทธจริยธรรมในการเข้าถึงเป้าหมายสูงสุดของชีวิต

พุทธจริยธรรมกล่าวถึงประโยชน์ที่เป็นจุดหมายหรือเป้าหมายของชีวิตที่ดีว่า หมายถึง
ระบบการดำเนินชีวิตและการประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ซึ่งมีเป้าหมายสูงสุด
คือ การบรรลุนิพพานดังพุทธพจน์นี้ว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย ปฏิปทาสายกลาง ไม่เข้าไปใกล้ที่สุดสอง
อย่างนั้น นั่นตถาคตได้ตรัสรู้แล้วด้วยปัญญาอันยิ่ง ทำดวงตาให้เกิด ทำญาณให้เกิด ย่อมเป็นไปเพื่อ
ความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน”^{๒๗}

การเข้าถึงเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาเรียกว่า นิพพาน เป็นขั้นตอนสุดท้ายของ
ชีวิตในการปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธศาสนาถือได้ว่าเป็นผู้กระทำการกิจที่สมบูรณ์ตามเป้าหมาย
ที่ตั้งเอาไว้ คือ อริยอัฏฐังคิกมรรค ได้แก่ มรรคมรรค ๘ หรือ เรียกอีกอย่างว่า อริยมรรคมีความหมาย
ว่า ทางอันประเสริฐ หรือทางนำผู้ปฏิบัติให้เป็นผู้ประเสริฐ มี ๘ ข้อ คือ

๑. สัมมาทิฐิ หมายถึง ความเข้าใจถูกต้อง คือเห็นว่าทานที่ให้แล้วมีผลเห็นว่าของที่เรา
บูชาแล้วมีผลเห็นว่าของที่เราบวสรวงแล้วมีผลเห็นผลของกรรมดี กรรมชั่วมีเห็นว่าโลกนี้มีเห็นว่าโลก

^{๒๗}วินย. (ไทย) ๔/๑๓/๑๘.

หน้ามีเห็นวามารดา มีเห็นวามิตา มีเห็นวาสัตว์ที่ผูกขึ้นเอง มีเห็นวามสมณพราหมณ์ที่หมดกิเลสปฏิบัติดีมีอยู่

๒. สัมมาสังกัปปะ หมายถึง มีความคิดถูกต้อง คือคิดออกจากกามไม่คิดพยาบาทปองร้ายใคร ไม่คิดเบียดเบียนใคร

๓. สัมมาวาจา หมายถึง มีวาจาถูกต้อง คือพูดคำจริง ไม่พูดส่อเสียด พูดไพเราะอ่อนหวาน ไม่พูดคำหยาบ พูดอย่างมีสติใคร่ครวญ ไม่เหลวไหลเลื่อนลอย

๔. สัมมากัมมันตะ หมายถึง มีการงานถูกต้อง ๓ ประการ คือ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติดิฉินในกามทั้งหลาย

๕. สัมมาอาชีวะ หมายถึง มีอาชีพถูกต้อง คือ ละอาชีวะที่ทุจริต ประกอบอาชีพที่สุจริต

๖. สัมมาวายามะ หมายถึง มีความเพียรพยายามถูกต้อง คือ เพียรระวังไม่ให้ความไม่ดีเกิดขึ้น เพียรพยายามละความชั่ว ที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไป เพียรสร้างกุศลความดีที่ยังไม่เกิดขึ้น ให้เกิดขึ้น เพียรรักษาความดีที่มีอยู่แล้วให้คงอยู่ และให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไปตามลำดับ

๗. สัมมาสติ หมายถึง มีความระลึกทั่วถ้วนพร้อมในสติปัฏฐาน ๔ คือ การพิจารณาภายใน การพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนา การพิจารณาเห็นจิตในจิต การพิจารณาเห็นธรรมในธรรม

๘. สัมมาสมาธิ หมายถึง ความมีใจมั่นคงถูกต้องในฌาน ๔ ได้แก่

๑) ปฐมฌาน (ฌานที่ ๑)

๒) ทุตติยฌาน (ฌานที่ ๒)

๓) ตติยฌาน (ฌานที่ ๓)

๔) จตุตถฌาน (ฌานที่ ๔)^{๒๘}

อริยมรรคมีองค์ ๘ นี้ เรียกว่า ทางสายกลาง คือ เป็นข้อปฏิบัติที่อยู่ ระหว่างกามสุขัลลิกานุโยค และอัตตakilมณานุโยค เป็นทางสายเอกเพื่อความบริสุทธิ์ เปรียบเหมือนเชือกที่มี ๘ เกลียว แต่รวมกันเข้าเป็นอันเดียว หมายถึง ผู้ปฏิบัติในอริยมรรคนี้ ต้องกระทำไปพร้อม ๆ กัน

จากการจัดลำดับพุทธจริยธรรมที่กล่าวมาข้างต้นนั้น สรุปการจัดระดับพุทธจริยธรรมตามแนวมรรคมีองค์ ๘ ประการ ดังกล่าวแล้วนั้น สามารถแบ่งออกเป็น ๓ ระดับ ย่นย่อลงใน ไตรสิกขา คือ ระดับศีล ระดับสมาธิ และระดับปัญญา หรือ แบ่งออกเป็น ๓ ระดับ ได้ดังนี้

๑) ระดับต้น ได้แก่ เบญจศีลเบญจธรรม

๒) ระดับกลาง ได้แก่ กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ

๓) ระดับสูง ได้แก่ มรรคมีองค์ ๘ ประการ^{๒๙}

^{๒๘} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๔๐๒/๓๓๕.

อริยมรรคมีองค์ ๘ หรือ มัชฌิมาปฏิปทา เป็นหลักการประพฤติปฏิบัติที่เป็นทางสายกลางของบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ ผู้ที่หวังความเจริญก้าวหน้าและความสุขความสงบในชีวิต ต้องการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมปัจจุบันได้โดยปราศจากการเกี่ยวข้องกับกิเลสตัณหาและอุปาทาน

กล่าวสรุป มรรค หรือ มัชฌิมาปฏิปทา เป็นหลักการประพฤติปฏิบัติที่เป็นทางสายกลางของบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ ผู้ที่หวังความเจริญก้าวหน้าและความสุขความสงบในชีวิต ต้องการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมปัจจุบันได้โดยปราศจากการเกี่ยวข้องกับกิเลสตัณหา และอุปาทานการปฏิบัติตามมรรค หรือ มัชฌิมาปฏิปทาถือเป็นการปฏิบัติตามไตรสิกขา ๓ คือ ศีล สมาธิ ปัญญาด้วยนอกจากนั้นเนื้อหาของพุทธจริยธรรมยังสามารถแบ่งได้อีก ๒ ระดับ คือ

๑)ระดับโลกียธรรมได้แก่ ธรรมอันเป็นวิสัยของปุถุชนผู้ครองเรือนเป็นข้อปฏิบัติสำหรับปุถุชนให้ถูกต้องตามหลักศีลธรรมมุ่งสอนเพื่อให้เกิดการลดละกิเลสที่เป็นอกุศล สาเหตุที่ก่อให้เกิดอกุศลต่าง ๆ ให้กระทำความดี เว้นจากการกระทำความชั่ว ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน และทำจิตใจให้ผ่องแผ้วหมดจดจากกองกิเลสที่ทำให้เศร้าหมอง เพื่อให้เกิดความความสุขแก่ตนเองและสังคม

๒) โลกุตระธรรม ได้แก่ ธรรมอันไม่ใช่วิสัยของชาวโลก แต่เป็นข้อปฏิบัติของพระอริยะพุทธจริยธรรมในขั้นนี้ เป็นขั้นสูงของพระอริยะบุคคลผู้พัฒนาจิตใจจนเกิดปัญญาสามารถละกิเลสหรือสังสารวัฏได้อย่างเด็ดขาด พ้นจากอำนาจกิเลสโดยสิ้นเชิงอยู่เหนือบุญและบาป เป็นผู้ที่ได้บรรลุจุดหมายสูงสุดของชีวิตการกระทำของพระอรหันต์ไม่เป็นทั้งบุญและบาป ไม่มีชาตินี้และชาติหน้า พระอรหันต์อยู่ในส่วนของวิวิธ จึงไม่มีภพชาติสังสารวัฏต่อไปดังพระพุทธพจน์ว่า พระอรหันต์มีความสุขหนอ เพราะท่านไม่มีตัณหากำหนดรู้เบญจขันธ์มีสังขาร ๗ ประการ เป็นโคจร มีร่างกายนี้เป็นครั้งสุดท้ายหลุดพ้นจากภพใหม่ บรรลุพระอรหันต์ภูมิแล้ว ชนชาติแล้วในโลก ไม่มีความเพิลิตเพิลินอยู่ในส่วนเบื้องบน ท่ามกลาง และที่สุดเป็นผู้ยอดเยี่ยมในโลก^{๓๐}

เป้าหมายสูงสุดของชีวิตในทางพระพุทธศาสนา คือ การเข้าถึงพระนิพพานอันเป็นอุดมคติของชีวิต เป็นชีวิตที่มีความสงบเย็นปราศจากกิเลสเครื่องร้อยรัดทั้งปวง ในแง่ของความเป็นจริง ก่อนที่มนุษย์จะบรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิตได้ จะต้องเข้าถึงเป้าหมายในระดับโลกียะก่อน คือ เข้าถึงประโยชน์ในปัจจุบันที่เรียกว่า ทิฐฐัมมิกัตถะ และประโยชน์ในภายหน้าที่เรียกว่า สัมปรายิกัตถะ เมื่ออบรมอินทรีย์แก่กล้าตามหลักอริยมรรคแล้ว ในความเป็นจริงความสุขในระดับโลกียะ เป็นแนวทางให้บุคคลมีความพยายามเพื่อบรรลุขั้นสูงสุด กล่าวคือความสุขในระดับโลกุตระคือพระนิพพาน อันเป็น

^{๒๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), ธรรมบุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม, (นครปฐม : ธรรมทอง, ๒๕๔๗), หน้า ๒๒.

^{๓๐} อ.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๕๔/๓๔๐.

ประโยชน์สูงสุดที่มนุษย์พึงได้รับในพระพุทธศาสนาความสุขในระดับโลกียะนั้นเป็นสิ่งสำคัญต่อการขัดเกลาจิตใจในระดับเบื้องต้น ถ้าหากบุคคลไม่ได้รับการฝึกฝน และได้รับความสุขระดับ เบื้องต้นความพยายามในที่จะให้มีความสุขในระดับโลกุตตระอันเป็นจุดหมายปลายทางเกิดขึ้นก็จะมีไม่ได้ จึงกล่าวได้ว่า ความสุขในระดับโลกียะ และความสุขในระดับโลกุตตระจึงเป็นเหตุผลของกันและกันและสัมพันธ์กัน เพราะฉะนั้น กล่าวได้ว่า คำสอนของพระพุทธศาสนามีเป้าหมายในการกระทำทุกระดับ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าผู้ปฏิบัติมีความสามารถและมีอินทรีย์แก่กล้ามากน้อยเพียงใด

สรุปได้ว่าการประพฤติปฏิบัติในพุทธจริยธรรม เป็นการชำระจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์หลุดพ้นจากกิเลสอาสวะทั้งปวง ไม่ให้ตกอยู่ในกระแสแห่งอุปาทาน จนมีสมาธิที่กล้าแข็ง มีพลัง ทำลายอาณิสสที่เป็นวัตถุนั้นเป็นสาเหตุแห่งการยึดมั่นถือมั่น ลื่นไปแห่งราคะ โทสะ โมหะ และตัณหา ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีคุณค่ามีคุณภาพ มีความสุข สงบเยือกเย็น ปลอดภัย โปร่งใสสะอาด จนเข้าถึงความสุขในนิพพาน

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการสั่งสอนบุตรธิดา

๒.๒.๑ ความหมายของการสั่งสอนบุตรธิดา

คำว่า การอบรมสั่งสอนมีความหมายถึงการพร่ำสอนให้ซึมซับเข้าไปจนติดเป็นนิสัย^{๓๑}, แนะนำชี้แจงให้เข้าใจในเรื่องที่ต้องการขัดเกลานิสสัย, บางทีก็ใช้เข้าคู่กับบ่มนิสัย เป็นอบรมบ่มนิสัย ๑ หรือถ้าจะแยกออกเป็น ๒ คำสามารถแยกออกเป็นอบรมกับสั่งสอนโดยมีความหมายที่ต่างกันออกไปดังนี้

คำว่า อบรม หมายถึงการแนะนำชี้แจงให้เข้าใจในเรื่องที่ต้องการ^{๓๒}

คำว่า สั่งสอน เป็นคำศัพท์ที่สังคมไทยใช้มานานมีความหมายตามพจนานุกรมหมายถึงชี้แจงให้เข้าใจและบอกให้ทำโปรดพิจารณาให้ดูว่าคำว่าสั่งสอนประกอบด้วยคำ “สั่ง” และ “สอน” นั้นหมายความว่า คำสั่งเป็นสิ่งที่ผู้เรียนต้องทำตามต้องปฏิบัติตามส่วนคำสอนเป็นข้อแนะนำให้ไตร่ตรองใคร่ครวญให้ดีแล้วจึงทำแสดงถึงภูมิปัญญาของบรรพบุรุษของไทยใช้ในการอบรมฝึกฝนกุลบุตรกุลธิดาด้วยวิธีคิดที่แยบยลนอกจากคำว่าสั่งสอนแล้วสังคมไทยของเรายังมีคำว่าฝึกฝนฝึกหัดฝึกปรือเช่นการฝึกฝนของครูไทยนิยมใช้ “น้ำใส ใบยอกอไผ่” เป็นต้น^{๓๓}

^{๓๑} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม, ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๒), หน้า ๑๓๑๘.

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๑๙.

^{๓๓} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม, ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๒), หน้า ๑๓๑๘.

ต่อมาเมื่อได้รับอิทธิพลจากการศึกษาของตะวันตกมีคำว่า “การสอน”(Teach)การเรียนรู้ การสอน(instruction) และการเรียนรู้(Learning) จนละเลยคำว่าสั่งสอนซึ่งเป็นคำเดิมและมีความเข้าใจสับสนเนื่องจากคำศัพท์ภาษาไทยอาจดูคล้ายๆกันแต่ภาษาอังกฤษเข้าใจชัดเจนยิ่งกว่า

ดังนั้นเมื่อนำคำทั้งสองเข้ามาใช้ในการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาในโลกปัจจุบันมักใช้คำอื่นแทนคำว่าอบรมสั่งสอนโดยมีความหมายที่ต่างออกไปอีกนัยหนึ่งว่า

การอบรมหมายถึงการแนะนำสั่งสอนให้ความรู้ให้แนวคิดแนวปฏิบัติถ่ายทอดบุคลิกภาพ ค่านิยมตลอดจนการทำตัวเป็นตัวอย่างในเรื่องต่างๆให้บุตรธิดามีนิสัยที่พึงประสงค์

การเลี้ยงดูหมายถึงการดูแลในเรื่องอาหารดูแลสุขภาพดูแลความเป็นอยู่เพื่อสนองความต้องการของบุตรธิดาอบรมสั่งสอนบุตรธิดาส่งเสริมให้บุตรธิดาได้พัฒนาการทั้งทางกายอารมณ์สังคม และสติปัญญาตามวัยอันเหมาะสม

การแนะนำหมายถึงการแนะนำสั่งสอนเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับบุตรธิดาอบรมสั่งสอนบุตรธิดาส่งเสริมให้บุตรธิดาได้พัฒนาการครบทุกด้าน

เพราะฉะนั้นในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยจะใช้คำทั้งสองคือการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาและการเลี้ยงดูบุตรธิดาทดแทนกัน

นอกจากนั้นยังมีนักการศึกษาและนักวิชาการได้ให้ความหมายการอบรมสั่งสอนไว้หลาย ความหมายด้วยกันซึ่งจะนำเสนอโดยสังเขปดังนี้

จรรยา สุวรรณทัตและคณะได้กล่าวว่าครอบครัวเป็นสังคมหน่วยแรกของบุตรธิดาจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาของบุตรธิดาตั้งแต่วัยแรกเริ่มและวัยต่อมาเพื่อให้บุตรของตนเป็น คนที่มีความสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจซึ่งผลผลิตของการอบรมสั่งสอนนี้จะเป็นเสมือนฐานรองรับ บทบาทอื่นๆต่อไป^{๓๔}

ชอบ คชอนันต์ได้อธิบายโดยแบ่งความหมายของการอบรมสั่งสอนไว้ดังนี้ การอบรม (Discipline) หมายถึงการแนะนำสั่งสอนและอบรมฝึกฝนที่มุ่งให้บุตรธิดาประพฤติดีมีระเบียบวินัยรู้จัก ควบคุมตนเองมีความรับผิดชอบรับผิดชอบชั่วดีเป็นต้น

การอบรมสั่งสอนบุตรธิดา(Care)หมายถึงการดูแลเพื่อตอบสนองความต้องการ (need)ของบุตรธิดาทั้งทางกายและทางใจอุปนิสัยดีใจคอหนักแน่นสติปัญญาเฉลียวฉลาดและมีความสัมพันธ์อันดีกับผู้อื่นเป็นต้น^{๓๕}

^{๓๔} จรรยา สุวรรณทัต, ลาดทองใบภูภิรมย์และภัทราสุคนธ์ทรัพย์, “อิทธิพลของสังคมต่อการพัฒนาการของเด็ก”, รายงานวิจัย, (สถาบันระหว่างชาติสำหรับการค้นคว้าวิจัยเด็กกรุงเทพมหานคร, ๒๕๑๔).

^{๓๕} ชอบ คชอนันต์, “บทบาทและหน้าที่รับผิดชอบของผู้ดูแลเด็ก”, รายงานการอบรมผู้ดูแลเด็ก, (คณะพยาบาลศาสตร์ภาควิชาการพยาบาลสูติศาสตร์และนรีเวชวิทยา: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๖), หน้า ๔.

กิติกร มีทรัพย์ ได้ให้ความหมายการอบรมสั่งสอนว่าวิธีการอบรมสั่งสอนเป็นสภาพแวดล้อมของครอบครัวที่มีความสำคัญเพราะการอบรมสั่งสอนจะเป็นไปตามเป้าหมายหรือไม่เพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับความพร้อมและการยอมรับการอบรมสั่งสอนนั้นวิธีการอบรมสั่งสอนที่จะนำมาใช้กับบุตรธิดาแต่ละคนย่อมแตกต่างกันตามสภาพความพร้อมทางกายและทางจิตใจของบุตรธิดาบางคนบางครั้งบิดามารดาหรือผู้ปกครองต้องปรับปรุงวิธีการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาหลายวิธีมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาด้วย^{๓๖}

เซียร์และคณะ(Sear et al.) ได้สรุปการศึกษาวิจัยจำนวนมากเกี่ยวกับการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาว่าเป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิตของเด็กและการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาของบิดามารดาจะมีผลบางประการต่อพฤติกรรมของเด็กในปัจจุบันและศักยภาพของการกระทำในอนาคตของเขา ดังนั้นพฤติกรรมที่แสดงออกของบุคคลนั้นส่วนหนึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาของบิดามารดา^{๓๗}

ดวงเดือน พันธุมนาวิน,อรพินทร์ ชูชมและงามดาวนินทานนท์ ได้ให้ความหมายไว้ว่าการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาหมายถึงการที่ผู้ใกล้ชิดเด็กมีการติดต่อเกี่ยวข้องกับเด็กทั้งทางด้านคำพูดและการกระทำซึ่งเป็นการสื่อความหมายต่อเด็กทั้งทางด้านความรู้สึกและอารมณ์ของผู้กระทำตลอดจนเป็นการให้ผู้อบรมสั่งสอนบุตรธิดาสามารถจะให้รางวัลหรือลงโทษเด็กได้นอกจากนั้นยังเป็นโอกาสให้เด็กได้ดูแบบอย่างการกระทำของผู้อบรมสั่งสอนบุตรธิดาตนด้วย^{๓๘}

งามดาว นินทานนท์ ให้ความหมายของการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาหมายถึงการที่ผู้ใหญ่ปฏิบัติต่อเด็กในชีวิตประจำวันเพื่ออบรมสั่งสอนบุตรธิดาและฝึกอบรมลักษณะและพฤติกรรมของเด็กทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม^{๓๙}

วัจณี ไทรงาม ให้ความหมายของการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาหมายถึงการที่บิดามารดาหรือผู้อบรมสั่งสอนปลูกฝังให้เด็กมีความรับผิดชอบมีระเบียบวินัยสามารถพึ่งตนเองได้โดยการให้ความรัก

^{๓๖} กิติกร มีทรัพย์, “สอนชุดวิชาพัฒนาเด็กและการเลี้ยงดูสาขาวิชาคหกรรม”, เอกสารการสอน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๐), หน้า ๔.

^{๓๗} Sharf, R.S., Theories of Psychotherapy and Counseling : Concepts and Cases, 3rded, (California : Brook/ Cole, 2004).

^{๓๘} ดวงเดือน พันธุมนาวิน, “วิธีการอบรมเลี้ยงดูเพื่อส่งเสริมลักษณะของเยาวชนไทย”, วารสารจิตวิทยาคลินิก, ฉบับที่ ๘, ๒๕๒๔, หน้า ๒๔-๓๑.

^{๓๙} งามดาว นินทานนท์, “ลักษณะทางพุทธศาสนาและพฤติกรรมศาสตร์ของบิดามารดาที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูบุตร”, รายงานการวิจัยฉบับที่ ๕๐, (สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๖)

ความเอาใจใส่ให้ความช่วยเหลือคุ้มครองสนองความต้องการทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจเพื่อให้เด็กดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข^{๔๐}

อรนุช สุธีสังข์ กล่าวว่า การอบรมสั่งสอนบุตรธิดาเป็นการปะทะสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาและบุตรซึ่งหมายถึงวิธีการดูแลบุตรและพฤติกรรมการฝึกฝนบุตรรวมถึงการแสดงออกซึ่งคุณค่าเจตคติความสนใจและความเชื่อของบิดามารดา^{๔๑}

สรุปการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาหมายถึงการที่บิดามารดาปฏิบัติต่อบุตรธิดาทั้งทางวาจาและการกระทำโดยการให้ความรักความเอาใจใส่ให้ความช่วยเหลือคุ้มครองสนองความต้องการทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจตลอดจนให้การอบรมกล่อมเกลาพฤติกรรมต่างๆ เพื่อให้เด็กได้ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข

๒.๒.๒ ความสำคัญของการอบรมสั่งสอนบุตรธิดา

การอบรมสั่งสอนบุตรธิดามีความสำคัญมากในแต่ละช่วงวัยของชีวิตโดยเฉพาะในวัยเด็ก นักจิตวิทยาและนักการศึกษาหลายท่านได้เน้นความสำคัญของการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาโดยบิดามารดาว่ามีความสำคัญต่อการพัฒนาการของบุตรดังนี้

พาร์สัน (Parson) ได้กล่าวถึงการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาว่าจะมีผลกระทบต่อบุคลิกภาพโดยตรงโดยเฉพาะอย่างยิ่งบิดามารดาที่ใช้วิธีการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาแบบการลงโทษจะมีผลทำให้เด็กเกิดพฤติกรรมก้าวร้าวเมื่อเด็กเติบโตเป็นผู้ใหญ่จะมีพัฒนาการที่ไม่เหมาะสมได้^{๔๒}

เซียร์และคณะ (Sears et al) ได้กล่าวว่าการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่งและเป็นหน้าที่ของทุกคนในครอบครัวไม่ใช่เป็นเรื่องของคนใดคนหนึ่งโดยเฉพาะความรักของบิดามารดาเป็นจุดเริ่มต้นของพัฒนาการทางจริยธรรมในเด็กเด็กที่ได้รับการรักความอบอุ่นจะเกิดความพอใจและมีความสุขและเมื่อเด็กได้อยู่ใกล้ชิดกับผู้อบรมสั่งสอนบุตรธิดาเด็กจะเลียนแบบผู้อบรมสั่งสอนบุตรธิดาโดยไม่รู้ตัวถ้าเด็กต้องอยู่ห่างจากผู้อบรมสั่งสอนบุตรธิดาจะทำให้เกิดความวิตกกังวลและ

^{๔๐} วัจน์ไทรงาม, “ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะเด็กตามพื้นฐานอารมณ์กับรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูของมารดา: กรณีศึกษามารดาของเด็กก่อนวัยเรียนโรงเรียนอนุบาลเอกชนเขตพระโขนงกรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิตสาขานามยัมแม่และเด็ก**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๙).

^{๔๑} อรนุช สุธีสังข์, “อิทธิพลของปัจจัยทางครอบครัวและการอบรมเลี้ยงดูที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกอาชีพของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิตสาขาจิตวิทยาให้คำปรึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒).

^{๔๒} Parson , Quoted in Baldwin, (1980), p : 499, อ้างในวงษ์เดือน สายสุวรรณ์, “ประวัติการถูกลงโทษของมารดา พฤติกรรมก้าวร้าวของมารดาและพฤติกรรมก้าวร้าวของบุตรที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการลงโทษบุตรของมารดา” **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาจิตวิทยาชุมชนภาควิชาจิตวิทยาและการแนะแนว**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๖), หน้า ๑๔.

ว่าเหวเด็กจะแก้ความรู้สึกนี้โดยการแสดงการกระทำที่คล้ายคลึงกับผู้อบรมสั่งสอนบุตรธิดาจึงเกิดการเลียนแบบขึ้น^{๔๓}

มูสเสน(Mussen)กล่าวว่าการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาในระยะต้นของชีวิตควรใช้พื้นฐานการให้ความรักความอบอุ่นเป็นสำคัญเมื่อเด็กโตขึ้นจำเป็นต้องได้รับสิ่งแวดล้อมที่จะสร้างเสริมพัฒนาการของเด็กให้กว้างออกไปซึ่งสภาพที่แวดล้อมเด็กโดยเฉพาะแบบแผนของครอบครัวและวิธีการอบรมสั่งสอนบุตรธิดารวมทั้งพฤติกรรมที่บิดามารดาปฏิบัติต่อเด็กนั้นมีส่วนเกี่ยวข้องกับพัฒนาการของเด็กทั้งทางด้านสุขภาพกายและจิตใจทั้งในปัจจุบันและอนาคต^{๔๔}

วรารักษ์ รักรวิชัยกล่าวไว้ว่าในการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาให้มีประสิทธิภาพและสามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้อย่างไม่มีปัญหานั้นการปฏิบัติตนของบิดามารดามีความสำคัญมากและวิธีการปฏิบัติที่จะช่วยให้การพัฒนากุศลให้เป็นไปตามแนวทางที่เหมาะสมบิดาและมารดาควรปฏิบัติ^{๔๕} ดังนี้

๑) ตั้งเป้าหมายในการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาในเด็กอายุ ๓-๖ ปีจะมีพฤติกรรมชอบเลียนแบบบิดามารดาหรือบุคคลที่เรารักดังนั้นบิดามารดาควรเป็นแบบอย่างที่ดีของบุตรเพื่อให้เด็กเห็นเป็นแบบอย่างที่ดีที่ชัดเจนการที่บิดามารดาตั้งเป้าหมายในการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาไว้นั้นจะช่วยให้เลี้ยงบุตรธิดาได้ตามแบบที่ดีไม่เป็นไปตามอารมณ์ซึ่งจะส่งผลดีต่อเด็กอย่างดีที่สุด

๒) รู้จิตวิทยาการอบรมสั่งสอนบุตรธิดา การอบรมสั่งสอนบุตรธิดานั้นอย่างน้อยที่สุดบิดามารดาจะต้องรู้ถึงพัฒนาการขั้นต่างๆของบุตรแต่ละวัยโดยยึดถือพัฒนาการความสามารถและความต้องการของบุตรเป็นหลักนอกจากนั้นจะต้องเอาใจใส่ในเรื่องโภชนาการการกินการนอนการขับถ่ายการป้องกันโรคอุบัติเหตุและการจัดสภาพแวดล้อมที่ดีรวมทั้งมีจิตวิทยาที่ดีในการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาเด็กด้วยศรีเรือน แก้วกังวาน ได้กล่าวถึงความเป็นพ่อแม่ไว้ว่าหลายคนมั่นใจว่าการเป็นพ่อแม่เป็นเรื่องที่ทุกคนทำได้โดยไม่ต้องฝึกอบรมมาก่อนที่จริงพ่อแม่ผู้น้อยคู่ที่สามารถเลี้ยงลูกให้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ได้อย่างสมบูรณ์พฤติกรรมที่เป็นปัญหาต่างๆบุคลิกภาพที่ไม่ปกติและนิสัยเกเรจนกลายเป็นอันตรายเกี่ยวโยงมาจากประสบการณ์เบื้องต้นซึ่งเด็กได้รับภายในครอบครัวของตนทุกคนควรสำนึกว่าพ่อแม่ที่มีประสิทธิภาพต้องศึกษาบทบาทของเขาเริ่มตั้งแต่ก่อนลูกเกิดจนกระทั่งลูกเติบโตเป็น

^{๔๓}Robert R. Sears, Eleanor E.Maccoby, Harry Levin, Patterns of Child Rearing, (Hardback. 1957), p : 372. อ้างในวงษ์เดือน สายสุวรรณ, เรื่องเดียวกัน, หน้า๑๔.

^{๔๔}Mussen, P. H. and others. , Child Development and Personality, (New York: Harper & Row.1963), p : 193. อ้างในวงษ์เดือน สายสุวรรณ, เรื่องเดียวกัน, ๑๔.

^{๔๕}วรารักษ์ รักรวิชัย,การอบรมเลี้ยงดูเด็ก, พิมพ์ครั้งที่๒ , (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ต้นอ้อ), ๒๕๓๕.

ผู้ใหญ่เด็กเกรงเป็นที่รังเกียจของสังคมส่วนมากมาจากครอบครัวที่พ่อแม่ไม่รู้จักรับมือกับบรณสังสนบุตรธิดาองค์ประกอบนอกบ้านอันเป็นสาเหตุให้เด็กเสียเป็นเพียงองค์ประกอบรองลงมาเท่านั้น^{๔๖}

อำเภอพรหม ปญญาโรจน์ กล่าวว่า เด็กที่ได้รับการยอมรับบรณสังสนให้เป็นบุตรธิดาที่ดีจากพ่อแม่หรือพ่อแม่มีความเข้าใจในลักษณะธรรมชาติของเด็กสามารถส่งเสริมพัฒนาการด้านต่างๆ ของเด็กให้เหมาะสมตามวัยและสามารถตอบสนองความต้องการของเด็กได้ตามความเหมาะสมย่อมจะทำให้เด็กเติบโตขึ้นด้วยความแข็งแรงสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจและเป็นพื้นฐานในการสร้างบุคลิกภาพความรู้สึกนึกคิดที่ดี^{๔๗}

ดวงเดือน พันธุมนาวิน ได้กล่าวอ้างถึงแนวคิดของฟรอยด์ (Freud) โดยเน้นความสำคัญในการปลูกฝังบุคลิกภาพวัยเด็กเล็กมากที่สุดโดยกล่าวว่าในช่วง ๑-๕ ปีแรกของชีวิตเป็นช่วงสำคัญที่บุตรธิดาจะมีการพัฒนาบุคลิกภาพมากโดยการเลียนแบบการกระทำของบิดามารดาและผู้ที่อยู่ใกล้ชิด

สรุปได้ว่าบิดามารดาหรือผู้ปกครองมีความสำคัญต่อการปลูกฝังลักษณะนิสัยที่ดีแก่บุตรธิดาเพื่อให้บุตรธิดาเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณธรรมจริยธรรมมีบุคลิกภาพที่เหมาะสมและสามารถปรับตัวได้ดีในสังคม^{๔๘}

๒.๒.๓ ประเภทของการอบรมสั่งสอนบุตรธิดา

การอบรมสั่งสอนบุตรธิดาสามารถแบ่งออกได้เป็นหลายประเภทตามลักษณะและการปฏิบัติต่อเด็กในที่นี้ผู้วิจัยได้ศึกษาการแบ่งประเภทของการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาของนักจิตวิทยาและผู้ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาทั้งในประเทศและต่างประเทศซึ่งมีความแตกต่างกันออกไปดังนี้

โรเจอร์ (Rogers) ได้แบ่งประเภทของการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาออกเป็น ๓ แบบ^{๔๙} ได้แก่

๑) การอบรมสั่งสอนบุตรธิดาแบบประชาธิปไตย (Democracy) หมายถึงวิธีการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาของพ่อแม่ที่ทำให้เด็กรู้สึกว่าได้รับการปฏิบัติด้วยความยุติธรรมไม่ตามใจหรือเข้มงวดจนเกินไปมีเหตุผลยอมรับความสามารถและความคิดเห็นตลอดจนให้ความรักความเอาใจใส่เป็นกันเองและให้ความร่วมมือตามโอกาสที่เหมาะสม

^{๔๖} ศรีเรือน แก้วกังวาน, **ทฤษฎีจิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๔๙.

^{๔๗} อำเภอพรหม ปญญาโรจน์, **การอบรมเลี้ยงดูเด็กตำราวิชาการราชภัฏเฉลิมพระเกียรติ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันราชภัฏจันทรเกษม, ๒๕๔๒), หน้า ๒๕๓.

^{๔๘} ดวงเดือน พันธุมนาวิน, **พฤติกรรมศาสตร์เล่ม ๒: จิตวิทยาจริยธรรมและจิตวิทยา**, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖), หน้า ๗.

^{๔๙} Rogers, C.R., *Psychotherapy and Personality Change*, (Chicago University Press, 1967), p : 117. อ้างใน วงษ์เดือน สายสุวรรณ, **เรื่องเดียวกัน**, ๑๕.

๒) การอบรมสั่งสอนบุตรธิดาแบบทอดทิ้ง(Rejection)หมายถึงวิธีการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาของพ่อแม่ที่ทำให้เด็กรู้สึกว่าคุณเองถูกเกลียดชังไม่ได้รับการเอาใจใส่สนับสนุนหรือให้คำแนะนำเท่าที่ควรมักใช้วิธีการลงโทษที่รุนแรงและปราศจากเหตุผลไม่ให้ความสนิทสนมเป็นกันเองและปล่อยปละละเลยความเป็นอยู่

๓) การอบรมสั่งสอนบุตรธิดาแบบให้ความคุ้มครองมากเกินไป(Overprotection)หมายถึงวิธีการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาของบิดามารดาที่ทำให้เด็กรู้สึกว่าคุณเองไม่ได้อิสระเท่าที่ควรไม่ได้ทำตามที่ต้องการหรือทำอะไรด้วยตนเองต้องปฏิบัติตามระเบียบวินัยที่พ่อแม่กำหนดไว้ถูกควบคุมและอยู่ในสายตาหรือถูกคุ้มครองป้องกันให้ความช่วยเหลือตลอดเวลา

บวมไรต์(Baumrind)แบ่งประเภทของการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาและอธิบายแต่ละรูปแบบ^{๕๐} ไว้ดังนี้

๑. การอบรมสั่งสอนบุตรธิดาแบบใช้อำนาจควบคุม(Authoritarian)เป็นการที่บิดามารดาใช้อำนาจในการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาให้เด็กทำตามความต้องการของตนไม่มีการปรึกษาหารือกับเด็กแสดงความไม่พอใจยอมรับเด็กน้อยไม่ไว้วางใจหาเงินให้ความอบอุ่นน้อยและลงโทษในระดับสูง

๒. การอบรมสั่งสอนบุตรธิดาแบบเอาใจใส่(Authoritative)เป็นการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาที่บิดามารดาควบคุมสูงให้เด็กทำตามที่บิดามารดาต้องการแต่มีการยอมรับในตัวเด็กสูงเช่นกันมีการให้ความรักความอบอุ่นและให้เหตุผล

๓. การอบรมสั่งสอนบุตรธิดาแบบรักตามใจ(Permissiveness)เป็นการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาที่บิดามารดายอมรับเด็กมากให้ความอบอุ่นแต่ไม่มีการประเมิณเด็กควบคุมเด็กน้อยปล่อยให้เด็กเป็นไปตามที่เด็กต้องการ

แมคโคบี(Mccoby)ได้แบ่งรูปแบบการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาออกเป็น ๒ แบบ^{๕๑} ได้แก่

๑.การอบรมสั่งสอนบุตรธิดาแบบปล่อยปละละเลย-เข้มงวด(PermissivenessRestrictiveness) บิดามารดาบางคนจะบงการและควบคุมพฤติกรรมของลูกมากเกินไปบางคนจะให้อิสระโดยพ่อแม่จำนวนมากจะอยู่กึ่งกลางระหว่างสองขั้ว

^{๕๐}Baumrind, D, Current patterns of parental authority, Developmental psychology Monographs, 4, (1971) pp. 1-102, อ้างใน วงษ์เดือน สายสุวรรณ์, เรื่องเดียวกัน, 15.

^{๕๑}Maccoby E. E. and J. A. Martin, Socialization in the context of the family. In E. M. Hetherington (Eds.), Handbook of Child Psychology : Socialization, Personality, and Social Development, (New York, NY : Wiley, 1983), : pp. 1-101. อ้างใน วงษ์เดือน สายสุวรรณ์, เรื่องเดียวกัน, 16.

๒. การอบรมสั่งสอนบุตรธิดาแบบอบอุ่น-ไม่เป็นมิตร(Warmth-Hostility)ถึงแม้ว่าบิดามารดาจะมีความรักให้กับลูกๆแต่ก็มีบ่อยครั้งที่บิดามารดาจะแสดงออกถึงความรักที่ผสมกับความรู้สึกปฏิเสธหรือไม่เป็นมิตร(rejection or hostility)

เฮิร์ลลอร์ค (Hurlock) ได้แบ่งวิธีการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาออกเป็น ๓ แบบ ^{๕๒} ได้แก่

๑. การอบรมสั่งสอนบุตรธิดาแบบประชาธิปไตย(Democratic Rearing) หมายถึงการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาที่เด็กรู้สึกว่บิดามารดาปฏิบัติตนอย่างยุติธรรมบิดามารดาไม่มีความอดทนไม่ตามใจและเข้มงวดกวดขันจนเกินไปยอมรับความสามารถและความคิดเห็นของเด็กให้มีส่วนร่วมแก่เด็กตามโอกาสอันควร

๒. การอบรมสั่งสอนบุตรธิดาแบบเข้มงวดกวดขัน(Autocratic Rearing)หมายถึงการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาที่เด็กรู้สึกว่บิดามารดาก้าวร้าวเรื่องส่วนตัวของตนยับยั้งการก้าวร้าวทำให้ตนเองรู้สึกผิดเมื่อแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมถูกบังคับให้ทำตามความต้องการของบิดามารดาและบิดามารดาใช้คำพูดที่ทำให้ตนรู้สึกอับอาย

๓. การอบรมสั่งสอนบุตรธิดาแบบปล่อยปละละเลยหมายถึงการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาที่เด็กรู้สึกว่ตนเองได้รับการตามใจและไม่ได้รับการเอาใจใส่หรือให้คำแนะนำช่วยเหลือจากบิดามารดาเท่าที่ควร

ดวงเดือน พันธุมนาวินและคณะ ได้แบ่งรูปแบบการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาเป็น ๕ รูปแบบ ^{๕๓} คือ

๑.การอบรมสั่งสอนบุตรธิดาแบบรักสนับสนุนคือการที่บิดามารดาปฏิบัติต่อบุตรด้วยความรักเอาใจใส่ทุกซอกทุกซอมีความใกล้ชิดและทำกิจกรรมต่างๆร่วมกับบุตรให้ความช่วยเหลือสนับสนุนแก่บุตรในสิ่งที่ต้องการทุกอย่าง

๒. การอบรมสั่งสอนบุตรธิดาแบบให้เหตุผลคือการที่บิดามารดาอธิบายเหตุผลให้กับบุตรเมื่อต้องการขัดขวางหรือสนับสนุนบุตรธิดาบิดามารดาไม่มีการลงโทษและให้รางวัลแก่บุตรอย่างเหมาะสมมากกว่าใช้อารมณ์

๓. การอบรมสั่งสอนบุตรธิดาแบบลงโทษทางจิตใจคือการที่บิดามารดาใช้วาจาว่ากล่าวตีสอนบุตรเมื่อบุตรกระทำความผิดขู่ว่าจะไม่รักตัดสิทธิ์เด็กที่เคยได้รับเมื่อบุตรมีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์

๔. การอบรมสั่งสอนบุตรธิดาแบบควบคุมคือการที่บิดามารดาออกคำสั่งให้บุตรทำตามและคอยควบคุมอย่างใกล้ชิดว่าบุตรจะทำหรือไม่ถ้าบุตรไม่ทำก็จะลงโทษ

^{๕๒} Hurlock, E.B. , Child Development, 5th ed. New York: McGraw –Hill, (1964)

^{๕๓} ดวงเดือน พันธุมนาวิน(และคณะ),“วิธีการอบรมเลี้ยงดูเพื่อส่งเสริมลักษณะของเยาวชนไทย”,วารสารจิตวิทยาคลินิก,ฉบับที่๘(๒๕๒๔):๒๔-๓๑.

๕. การอบรมสั่งสอนบุตรธิดาแบบให้พึ่งตนเองเร็วคือการที่บิดามารดาให้โอกาสบุตรทำกิจกรรมต่างๆด้วยตนเองซึ่งบิดามารดาจะเป็นผู้แนะนำและช่วยฝึกฝนให้บ้าง

พวงเพชรสุรตันกวีกุล ได้ศึกษารูปแบบการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาทั้งในประเทศและต่างประเทศอย่างต่อเนื่องเป็นจำนวนมากซึ่งนักวิจัยได้กำหนดรูปแบบวิธีการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาออกเป็น ๓ มิติ ^{๕๔} คือ

๑. มิติเข้มงวดกวดขันควบคุมและยินยอมอนุญาตหรืออนุโลม (Restrictiveness-Permissiveness)

๒. มิติอบอุ่นและไม่เป็นมิตร (Warmth-Hostility)

๓. มิติอารมณ์กังวลลุ่มนวลใจและอารมณ์สงบราบเรียบ (Anxious Emotional Involvement-Calm Detachment)

จากลักษณะของการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาที่หลากหลายซึ่งกระจายอยู่ในมิติต่างๆดังกล่าวข้างต้นสามารถสรุปรูปแบบการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาได้เป็น ๓ รูปแบบ ดังนี้

๑. การอบรมสั่งสอนบุตรธิดาแบบใส่ใจดูแลหรือใช้อำนาจอย่างมีเหตุผล (Supportive or Authoritative Parenting) หมายถึงการที่บิดามารดาตั้งกฎเกณฑ์ให้บุตรปฏิบัติตาม พร้อมทั้งปฏิบัติต่อบุตรด้วยความรักความอบอุ่นโดยส่งเสริมให้กำลังใจและให้การยอมรับในตัวบุตร

๒. การอบรมสั่งสอนบุตรธิดาแบบปกป้องคุ้มครองมากเกินไป (Over involve or Overprotection Parenting) หมายถึงการที่บิดามารดาปฏิบัติต่อบุตรด้วยความเข้มงวดกวดขันใช้อำนาจคุ้มครองควบคุมและก้าวล่วงในวิถีชีวิตของบุตรโดยไม่ให้เกียรติหรือให้การยอมรับในตัวบุตร

๓. การอบรมสั่งสอนบุตรธิดาแบบปฏิเสธทอดทิ้งปล่อยปละละเลย หมายถึงการที่บิดามารดาปฏิบัติต่อบุตรด้วยการลงโทษแสดงความรังเกียจเกลียดชังไม่ใส่ใจไม่สนับสนุนให้คำแนะนำช่วยเหลือและไม่แสดงออกถึงการให้ความรักความอบอุ่น

การอบรมสั่งสอนบุตรธิดาควรเอาใจใส่ดูแลอย่างใกล้ชิด ใช้อำนาจอย่างมีเหตุผล ให้ความรักความอบอุ่น โดยส่งเสริมให้กำลังใจและยอมรับในตัวบุตร

๒.๓ การสั่งสอนบุตรธิดาตามวิถีไทย

จากการศึกษาเชิงมานุษยวิทยาเรื่องการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาตามวิถีชีวิตไทย ^{๕๕} พบว่าสามารถประมวลได้ ๑๐ รูปแบบ คือ

^{๕๔} พวงเพชร สุรตันกวีกุล, **มนุษย์กับสังคม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๕-๖.

^{๕๕} ทิศนา แคมมณี, **หลักการและรูปแบบการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทย**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๙-๒๐.

๑. การให้อิสระเชิงควบคุม หมายถึงการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาที่ผู้ใหญ่ให้อิสระแก่บุตรธิดาในการตัดสินใจเรื่องต่างๆเกี่ยวกับตนเองให้เด็กช่วยตนเองแต่ผู้ใหญ่จะควบคุมดูแลอยู่ห่างๆ เพื่อความปลอดภัยของบุตรธิดา

๒. การควบคุมเชิงละเลย คือผู้ใหญ่จะคอยควบคุมให้บุตรธิดากินอยู่หลับนอนโดยบุตรธิดาอยู่ในสายตาของผู้ใหญ่แต่การควบคุมของผู้ใหญ่ไม่เป็นการควบคุมตลอดกระบวนการถ้าพฤติกรรมใดที่ห้ามหรือบอกบุตรธิดาแล้วบุตรธิดายังเฉยอยู่หรือยังกระทำอยู่บางครั้งผู้ใหญ่ปล่อยให้บุตรธิดาทำต่อไปการควบคุมของผู้ใหญ่ไม่คงเส้นคงวาชี้ขึ้นกับอารมณ์ของผู้ใหญ่

๓. การยอมรับแบบไม่แสดงออกอย่างชัดเจนทางพฤติกรรมโดยเฉพาะเมื่อบุตรธิดาโตขึ้นการสัมผัสทางกายจะลดน้อยลง การแสดงความรักและการยอมรับจะเปลี่ยนจากการสัมผัสทางกายเป็นการแสดงออกทางวาจาและการกระทำเมื่อบุตรธิดามีพฤติกรรมในทางที่ดีเป็นที่น่าพอใจผู้ใหญ่มักไม่ให้การชมเชยการเฉยหรือนิ่งของผู้ใหญ่ถือว่าเป็นการยอมรับเด็กแต่ถ้าพฤติกรรมบุตรธิดาไม่เป็นที่พอใจผู้ใหญ่จะตักเตือนคว่ำหรือสั่งสอน

๔. การเป็นแบบอย่างแก่บุตรธิดาเรียนรู้จากการเลียนแบบพฤติกรรมผู้ใหญ่ซึ่งมีทั้งพฤติกรรมทางบวกและทางลบ

๕. การให้บุตรธิดาได้มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมและร่วมสถานการณ์แล้วเกิดการเรียนรู้ตามธรรมชาติจากสภาพแวดล้อมที่เป็นบุคคลธรรมชาติจิตวิญญาณและวัตถุได้สั่งสมประสบการณ์จากสิ่งที่พบเห็นการเรียนรู้ของบุตรธิดาเป็นไปตามธรรมชาติไม่มีแบบแผนและขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ใกล้ชิดของผู้ใหญ่

๖. การใช้พฤติกรรมทางวาจาอย่างมากและแสดงผลน้อยโดยการบอกการตอบคำถามการออกคำสั่งการห้ามการตักเตือนการหลอการขู่และดุด่าวิธีการพูดของผู้ใหญ่มีการชี้แจงเหตุผลน้อยและส่วนใหญ่เด็กจะใช้อการตอบสนองด้วยวิธีนิ่งเฉยหรือหนีไปทางๆ

๗. การใช้อำนาจในการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาผู้ใหญ่ใช้อำนาจทั้งทางวาจาและท่าทางเมื่อบุตรธิดาทำสิ่งใดที่ผู้ใหญ่ไม่พอใจผู้ใหญ่จะดุด่าหรือลงโทษบุตรธิดาด้วยการตีหรือดราวงวัลใช้อำนาจของผู้ใหญ่ขึ้นอยู่กับอารมณ์ถ้าอารมณ์ไม่ดีจะใช้อำนาจมากกว่าเวลาอารมณ์ดีบุตรธิดาที่ยังเล็กจะได้รับโทษน้อยและรุนแรงน้อยกว่าบุตรธิดาโตแล้ว

๘. การไม่คงเส้นคงวาคือผู้ใหญ่แสดงพฤติกรรมทั้งทางวาจาและการกระทำไม่คงเส้นคงวาชี้ขึ้นกับอารมณ์ของผู้ใหญ่ถ้าอารมณ์ดีจะแสดงออกอย่างหนึ่งถ้าอารมณ์ไม่ดีจะแสดงออกอีกแบบหนึ่ง

๙. การมีผู้ดูแลบุตรธิดาหลายคนเนื่องจากครอบครัวไทยในชนบทยังมีลักษณะเป็นครอบครัวขยายนอกจากบิดามารดาแล้วยังมีญาติพี่น้องที่อาศัยอยู่ด้วยมีส่วนร่วมในการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาที่ยังเด็ก

๑๐. บิดามารดาตอบสนองความต้องการของบุตรธิดาเปลี่ยนแปลงไปตามวัยวุฒิภาวะและเพศเช่นบิดามารดาจะกอดรัดสัมผัสทางกายอย่างใกล้ชิดกับบุตรธิดาที่ยังเป็นเด็กเล็กๆ การสัมผัสทางกายจะน้อยลงเมื่อบุตรธิดาโตขึ้นโดยเปลี่ยนเป็นคำพูดและแสดงความสนใจห่วงใยแทนเมื่อบุตรธิดาโตขึ้นบิดามารดาจะใช้การลงโทษทางกายโดยอาจใช้เหตุผลร่วมด้วยหรือไม่มีเหตุผลเลยส่วนธิดาผู้ที่เป็นบิดามารดาจะสอนให้ระมัดระวังกิจกรรมารยาทฝึกช่วยงานบ้านในขณะที่บุตรชายจะได้รับการปลูกฝังให้ทำตัวเป็นผู้ที่เข้มแข็งอดทนช่วยงานในไร่นาเป็นต้น

จากรูปแบบการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาดังกล่าวข้างต้นบางรูปแบบจะส่งผลเสียต่อพัฒนาการแบบองค์รวมของบุตรธิดาซึ่งควรปรับปรุงและหลายรูปแบบที่ส่งผลดีต่อการพัฒนาบุตรธิดาเป็นสิ่งที่ควรปฏิบัติต่อไป

๒.๓.๑ หลักการอบรมสั่งสอนบุตรธิดา

การอบรมสั่งสอนบุตรธิดาให้มีประสิทธิภาพบิดามารดาควรปฏิบัติตามหลักการ^{๕๖} ดังนี้ คือ

๑. ให้ความรักความอบอุ่นความรักเป็นสิ่งที่บิดามารดาไม่ต้องซื้อหาไม่มีต้นทุนหากมีแต่กำไรออกเงยให้แก่บุตรธิดาของเราเพียงแต่บิดามารดาต้องปฏิบัติตัวสื่อบุตรธิดารับรู้ถึงความรักที่บิดาและมารดามีต่อบุตรธิดาซึ่งทำได้หลายวิธีเช่น

๑) โดยการพูดการบอกบุตรธิดาให้เขารู้ว่า“แม่รักลูกมากนะจ๊ะ”“หนูเป็นลูกที่พ่อแม่รักมากนะลูก”การทำเช่นนี้บุตรธิดาจะรู้สึกมีคุณค่า มีความมั่นใจในตนเองและบุคคลรอบๆตัวเขาจะรู้จักรับความรักและรู้สึกให้ความรักคนอื่นและบุตรธิดาจะรู้สึกอบอุ่นใจมากรู้สึกดีกับตัวเอง

๒) การสัมผัสโอบกอดด้วยความรักเป็นการสื่อด้วยภาษากายที่บุตรธิดาสามารถรับรู้ได้

๓) การมีกิจกรรมร่วมกันเช่น การเล่นกับบุตรธิดาการพาบุตรธิดาไปเที่ยวไปส่งที่โรงเรียนบ่งบอกถึงความใส่ใจและการใส่ใจก็บ่งบอกถึงความรักที่ดีต่อบุตรธิดา

๔) สนใจกิจกรรมและเรื่องราวเกี่ยวกับบุตรธิดาอย่างสม่ำเสมอเช่นตั้งใจฟังเรื่องที่เล่าให้ฟังตลอดถึงถามถึงความเป็นอยู่ของบุตรธิดา

๕) ทำอะไรให้เป็นพิเศษเช่นซื้อของขวัญของฝากในโอกาสสำคัญพิเศษหรือในวันสำคัญของบุตร

๖) ให้อาหารแก่บุตรธิดาอย่างเหมาะสม

๒. มีความเข้าใจในตัวบุตรธิดายอมรับลูกอย่างไม่มีเงื่อนไขเข้าใจว่าบุตรธิดาเป็นบุคคลที่มีชีวิตมีจิตใจและมีความรู้สึกที่แตกต่างจากคนอื่นรวมถึงอาจแตกต่างจากบิดามารดาด้วย

^{๕๖} คุชฎี โยเหลา, การสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูหลักเด็กในประเทศไทยโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๓๕), หน้า ๑๐๔-๑๐๖

๓.เป็นตัวอย่างที่ดีบิดามารดาอยากให้บุตรธิดาเป็นอย่างไรก็ควรทำอย่างนั้นต่อบุตรธิดา เช่นถ้าอยากให้บุตรธิดาพูดสุภาพอ่อนหวานบิดามารดาก็ต้องพูดสุภาพอ่อนหวานต่อบุตรธิดา

๔.มีความสม่ำเสมอภาคเรื่องกิจวัตรประจำวัน กฎ ระเบียบต่าง ๆ ระเบียบวินัยมีความคงเส้นคงวจะช่วยทำให้บุตรธิดามีความรู้สึกรับรู้ รู้จักเรียนรู้และกระทำตามกฎระเบียบในสังคมโดยเชื่อมโยงจากสังคมภายในบ้านไปสู่สังคมนอกบ้าน

๕.มีการลงโทษที่เหมาะสมการลงโทษเป็นการแก้ไขพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์การลงโทษควรมีเหตุผลสมควรแก่การลงโทษไม่ควรลงโทษบุตรธิดาด้วยอารมณ์การลงโทษควรลงโทษทันทีที่บุตรธิดาทำความผิดมิใช่พูดว่า“รอให้พ่อกลับมาก่อนเถอะ”หรือ“อย่าให้โมโหมากกว่านี้นะ”คำพูดและท่าทางเช่นนี้ส่งผลให้บุตรธิดาไม่เข้าใจว่าทำไมเขาจึงถูกลงโทษและไม่สามารถเข้าใจเชื่อมโยงไปถึงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของบุตรธิดากับการลงโทษได้ และสิ่งที่ควรทำก่อนลงโทษ ควรชี้แจงบอกบุตรธิดาว่าเขากำลังจะถูกลงโทษเพราะสาเหตุใดพร้อมกับสอบถามความเข้าใจว่าบุตรธิดาเข้าใจหรือไม่ และเมื่อลงโทษแล้วควรให้อภัยแก่บุตรธิดาโดยทันทีนอกจากนั้นแล้วบิดามารดาไม่ควรเก็บเอาความผิดนั้นมาซ้ำเติมถึงความผิดเดิมๆซึ่งเป็นการเพิ่มความกดดันให้กับบุตรธิดาที่ผ่านมาแล้วการลงโทษไม่ใช่การใช้กำลังทุบตีเพียงอย่างเดียวการลงโทษยังมีหลายวิธีเช่น

๑) การถูกจำกัดเขต

๒) การงดสิทธิบางอย่าง

๓) การจำกัดกิจกรรมที่บุตรธิดาชอบ

๔) การแสดงถ้อยคำที่ไม่เห็นด้วย

๕) การเพิกเฉยต่อการกระทำที่ไม่พึงประสงค์ ถ้าการกระทำใดที่ไม่ได้รับการตอบสนอง การกระทำนั้นจะค่อย ๆ ลดน้อยลง

๖) การตีควรจะเป็นวิธีการเลือกอันดับสุดท้ายถ้าหากเลี้ยงไม่ได้และไม่ควรใช้การตีเป็นการลงโทษเมื่อบุตรธิดาทำผิดทุกครั้ง

สรุปว่า หลักการการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาให้มีประสิทธิภาพ และสามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้อย่างไม่มีปัญหานั้นบิดามารดาที่มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะช่วยให้การพัฒนาของบุตรธิดาให้เป็นไปตามแนวทางที่เหมาะสม

๒.๓.๒วิธีการอบรมสั่งสอน

มีการศึกษาเกี่ยวกับการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาและได้เสนอรูปแบบของการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาไว้หลายท่านซึ่งจากการศึกษาวิจัยพบว่ามียุทธวิธีแบบคล้ายคลึงกันเช่นดุขฎิโยเหลาได้ให้คำนิยามของวิธีการการอบรมสั่งสอนบุตรธิดา^{๕๗}ไว้ดังนี้

วิธีการที่ ๑ ประเภทรักมากและปกป้องมากเกินไปพ่อแม่แบบนี้จะให้การดูแลเอาใจใส่ให้ความรักแก่ลูกอย่างมากมากเกินไปไม่ยอมให้ลูกทำอะไร เลี้ยงแบบ“ไขในหิน”ไม่ยอมให้ห่างสายตาเกรงและกลัวลูกจะพบอันตรายและความลำบากความเหนื่อยยากลูกไม่ต้องคิดไม่ต้องตัดสินใจไม่ต้องทำอะไรเพราะพ่อแม่จะเป็นคนดูแลให้ทั้งหมด

วิธีการที่ ๒ ประเภทไม่ต้องการลูกพ่อแม่แบบนี้ จะไม่รักลูก เกลียดลูกเนื่องจากมีความคิดความเชื่อบางอย่างฝังใจหรืออาจเกิดจากการไม่พร้อมจะมีลูกหรือคิดและรู้สึกลัวการมีลูกแล้วทำให้พ่อแม่ต้องลำบากมากยิ่งขึ้นหรือในขณะที่แม่ตั้งครรภ์มีอาการไม่สบายมากทำงานไม่ได้ทำให้รู้สึกทุกข์ทรมานและเกิดความคิดความรู้สึกว่าลูกคนนี้นำความทุกข์มาให้พ่อแม่แบบนี้ จะอบรมสั่งสอนลูก ด้วยการปฏิบัติต่อลูกด้วยความรุนแรง ทั้งทางวาจา ทางสีหน้า ท่าทาง และพฤติกรรม ไม่สนใจลูก ทำให้ลูกขาดความรักความอบอุ่น ส่งผลให้เด็กเติบโตขึ้น จะเป็นเด็กที่มีความกระด้างก้าวร้าว ชอบทะเลาะวิวาท หงุดหงิดฉุนเฉียวง่าย มีลักษณะต่อต้านสังคม ก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพจิต มีบุคลิกภาพแปรปรวน ติดสารเสพติด บุหรี่ เหล้า ยาบ้า สูดดมสารระเหย ติดการพนัน ก่อปัญหาอาชญากรรมอื่น ๆ เช่น ลักขโมย จี้ปล้น ทำร้ายร่างกายข่มขืนฆ่ากลายเป็นอาชญากรสร้างความเดือดร้อนกับคนในสังคม

วิธีการที่ ๓ ประเภทตามใจมากเกินไปไม่มีขอบเขตพ่อแม่ประเภทนี้ มักตามใจลูกทุกอย่างที่ขอโดยเฉพาะวัตถุเงินจะได้ทุกอย่างตามที่ต้องการ เท่าที่พ่อแม่พึงจะแสวงหามาให้ได้และพ่อแม่ประเภทนี้อาจไม่มีเวลาในการดูแลอบรมสั่งสอนหรืออาจจะอบรมลูกอย่างไม่ถูกต้องส่งผลให้เด็กไม่รู้ว่าสิ่งใดถูกสิ่งใดผิดสิ่งใดควรและสิ่งใดไม่ควรเนื่องจากพ่อแม่ปล่อยลูกตามใจลูกทุกอย่างผลของการอบรมสั่งสอนแบบนี้จะเป็นผลเสียเมื่อลูกเข้าสู่สังคมนอกบ้านจะมีปัญหายู่ร่วมกับผู้อื่นได้ยากเกิดปัญหาในการปรับตัวเพราะเอาแต่ใจตนเองขาดความอดทนไม่รู้จักกาลเทศะไม่รู้สิ่งใดควร สิ่งใดไม่ควร ส่งผลให้มีสัมพันธภาพที่ไม่ราบรื่นกับผู้อื่น อันจะนำไปสู่สาเหตุของการเกิดปัญหาอื่น ๆ มากมายเช่น ปัญหาความก้าวร้าวรุนแรงสุขภาพจิตเสียหรือสุขภาพจิตเสื่อม

วิธีการที่ ๔ ประเภทวิตกกังวลหวาดกลัวเกินไปพ่อแม่แบบนี้มักจะชอบคิดเหตุการณ์ล่วงหน้าไปในทิศทางไม่ค่อยดีประเภท“ตีตนไปก่อนไข้”พ่อแม่มักแสดงความคิดและมีพฤติกรรมที่มีความวิตกกังวลในตัวลูกมากเกินไปเหตุจนทำให้เด็กเกิดความวิตกกังวลไปกับท่าทีของพ่อแม่เช่นกลัวลูกจะเจ็บไข้ไม่สบายไม่ค่อยยอมให้ลูกไปเที่ยวข้างนอกกลัวโดนแดดโดนลมโดนฝนนอกจากนั้นแล้วพ่อ

^{๕๗} รัตชน พิริยสร์, อุบัติเหตุในเด็กปฐมวัย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สุขภาพใจ, ๒๕๕๓), หน้า ๑๐๔-๑๐๖.

แม่ประเภทนี้จะเปิดโอกาสให้ลูกได้แสดงความคิดเห็นตัดสินใจเลือกทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเองน้อยมาก เนื่องจากความรักความเป็นห่วงเกรงและกลัวลูกจะคิดตัดสินใจผิดพลาดการอบรมสั่งสอนลูกแบบนี้ทำให้ลูกเติบโตเป็นเด็กที่มีแต่ความวิตกกังวล หวาดกลัวและหวงใยในเหตุการณ์ต่าง ๆ จนไม่มีความสุขขาดความเชื่อมั่นในตนเอง

วิธีการที่ ๕ ประเภทเจ้าระเบียบเข้มงวดพ่อแม่ประเภทนี้จะเป็นคนเก่งมีระเบียบแบบแผนและมีวินัยสูงมาก ต้องการให้ทุกอย่างเรียบร้อยถูกต้องเหมาะสมไม่รู้จักผ่อนปรนให้ต้องคอยชี้แจงบังคับกำกับดูแลอยู่เสมอ หากว่าลูกทำไม่ได้พ่อแม่จะรู้สึกโกรธไม่พอใจและตำหนิเด็กรุนแรงและคอยจุกจิกจู้จี้กับลูกแม้เรื่องเล็กน้อย ๆ การอบรมสั่งสอนลูกแบบนี้ทำให้เด็กพัฒนาไปเป็นเด็กที่เต็มไปด้วย “ความผิหว้างและมีปมด้อยในตนเอง” เนื่องจากถูกตำหนิเตียนอยู่เสมอทำให้รู้สึกตลอดเวลาว่าตนเองไม่มีอะไรดีไม่มีความสามารถเพราะทำอะไรไม่เคยถูกใจพ่อแม่เลยเมื่อเติบโตขึ้นจะเป็นผู้ใหญ่ที่ซึมเศร้าหงอยเหงาขาดความมั่นใจและความภาคภูมิใจในตนเองไม่เห็นคุณค่าในตนเอง

วิธีการที่ ๖ ประเภททางสายกลางพ่อแม่ประเภทนี้จะดำเนินสายกลาง คือไม่เข้มงวดมากเกินไปและให้อิสระในการคิดการตัดสินใจแก่ลูกและการกระทำของลูกพอควรภายใต้ขอบเขตที่พ่อแม่กำหนดโดยจะไม่ก่อให้เกิดอันตรายแก่เด็กพ่อแม่ก็อาจให้ลูกได้ลองผิดลองถูกและถ้าลูกทำถูกต้องเหมาะสมพ่อแม่ชมเชยให้กำลังใจแต่หากลูกทำผิดพ่อแม่ควรจะให้กำลังใจและชี้แนะสิ่งที่ถูกต้องให้โดยที่พ่อแม่จะไม่ซ้ำเติมลูก หากแต่จะให้กำลังใจลูกและคำชี้แนะแก่ลูกซึ่งบางครั้งอาจจะมีการลงโทษแก่ลูกแต่เป็นการลงโทษที่มีเหตุผลและไม่ใช้อารมณ์การอบรมสั่งสอนลูกแบบนี้เป็นวิธีที่ดีที่สุดคือไม่มากไปและไม่น้อยเกินไปมีความรักความเอาใจใส่ให้อิสระแก่ลูกพอควร มีการอบรมสั่งสอนให้รู้จักดี รู้จักชั่วและเข้าใจกฎเกณฑ์กติการะเบียบต่างๆ ของสังคมการอบรมสั่งสอนลูกแบบนี้จะส่งผลให้เด็กมีพัฒนาการที่มีเหตุผลผลเคารพตนเอง เคารพผู้อื่น และมีความเชื่อมั่นในตนเองมีบุคลิกภาพที่ดีสามารถปรับตัวอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมอย่างมีความสุข^{๕๘}

จากที่กล่าวมาทั้งหมดผู้วิจัยพบว่า ทั้งด้านพันธุกรรมสิ่งแวดล้อม และการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาเป็นปัจจัยสำคัญซึ่งมีอิทธิพลในการกำหนดลักษณะบุคคลดังคำกล่าวทางพระพุทธศาสนาที่ว่า “บุคคลแต่ละคนมีพื้นเดิม และมีสภาพปัจจุบันแตกต่างกัน” กล่าวคือแบ่งบุคคลเป็น ๔ ประเภท^{๕๙} ประกอบด้วย

๑. ตโมตมปรายโน บุคคลมืดมาแล้ว มีมืดไปภายหน้า
๒. ตโมโชติปรายโน บุคคลมืดมาแล้ว มีสว่างไปภายหน้า
๓. โชติตมปรายโน บุคคลสว่างมาแล้ว มีมืดไปภายหน้า

^{๕๘} วราภรณ์ ตระกูลสถิตย์, *จิตวิทยาการปรับตัว*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ, ๒๕๕๓), หน้า ๒๓.

^{๕๙} อัง.จตุกก.๒๑/๘๕/๑๐๙-๑๑๐.

๔. โชติโชติปรายโน บุคคลสว่างมาแล้ว มีสว่างไปภายใน

ความแตกต่างของมนุษย์ เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้บุคคลมีลักษณะไม่เหมือนกันโดยมีปัจจัยด้านพันธุกรรม สิ่งแวดล้อมและการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาซึ่งทำให้บุคคลแต่ละคนมีความสามารถรับรู้ต่อสิ่งต่าง ๆ แตกต่างกันไปและส่งผลต่อความสามารถในการปรับตัวแตกต่างกัน

จากที่กล่าวมา ปัจจัยแนวทางและบทบาทในการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาจึงเป็นการทำหน้าที่ในการดูแลเอาใจใส่ให้คำแนะนำสั่งสอนให้ความช่วยเหลือให้ความรักคุ้มครองให้ความอบอุ่นและตอบสนองความต้องการให้ทั้งทางกายและจิตใจทั้งนี้ เพื่อเป้าหมายให้บุตรธิดาสามารถเติบโตไปเป็นผู้ใหญ่ที่สมบูรณ์ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ สามารถเป็นแบบอย่างที่ดีของสังคมต่อไปในอนาคต

สรุปได้ว่าปัจจัยที่สำคัญของบิดามารดาในการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาเป็นการทำหน้าที่ในการดูแลเอาใจใส่ให้คำแนะนำสั่งสอน ให้ความช่วยเหลือ ให้ความรักคุ้มครองให้ความอบอุ่นและตอบสนองความต้องการทั้งทางร่างกายและจิตใจทั้งนี้เพื่อเป้าหมายให้บุตรธิดาสามารถเติบโตไปเป็นผู้ใหญ่ที่สมบูรณ์สามารถเป็นแบบอย่างที่ดี ของสังคมต่อไปในอนาคตจากที่กล่าวมาในบทนี้ผู้วิจัยพบว่า.

๑)แนวคิดทฤษฎีการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาจำแนกได้เป็นการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาในสังคมไทยในอดีตมีลักษณะการอบรมสั่งสอนที่มีกรอบของวัฒนธรรมไทยภายใต้ความเชื่อทางศาสนาเป็นเป้าหมายให้ผู้มีความประพฤติดีตามวิถีไทยส่วนการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาตามวัฒนธรรมตะวันตกเป็นการอบรมสั่งสอนเพื่อให้บุตรธิดามีความคิดเป็นอิสระและมีพัฒนาการที่สามารถพึ่งตนเองได้ โดยที่บิดามารดาเป็นผู้ประทับประกอบอยู่ห่าง ๆ ทำให้การอบรมสั่งสอนบุตรธิดาในทั้งสองวัฒนธรรมนั้นมีลักษณะการเติบโตที่แตกต่างกันและมีผลต่อพฤติกรรมในทางสังคมที่ต่างกัน ด้วยโดยที่มีปัจจัยทางด้านศาสนา วัฒนธรรม ความเชื่อเดิม และสังคม เป็นกรอบในการแสดงออกทางสังคมโดยภาพรวม

๒)หลักการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาทั้งสองวัฒนธรรมผู้วิจัยพบว่า บิดามารดา พึงให้ความรักความอบอุ่นมีความเข้าใจในตัวบุตรธิดา เป็นแบบอย่างที่ดี มีความสม่ำเสมอ และมีบทลงโทษที่เหมาะสม

๓)รูปแบบวิธีการอบรมสั่งสอนผู้วิจัยพบว่า การอบรมสั่งสอนบุตรธิดาของสังคมตะวันตก และสังคมไทย มีรูปแบบที่สรุปได้คือ

(๑)รูปแบบการอบรมสั่งสอนบุตรธิดากับการปรับตัวเข้ากับสังคม

(๒)รูปแบบการอบรมสั่งสอนบุตรธิดากับพฤติกรรมทางสังคม

(๓)รูปแบบการอบรมสั่งสอนบุตรธิดากับการควบคุมอารมณ์

(๔)รูปแบบการอบรมสั่งสอนบุตรธิดากับการกำกับตนเองและ

(๕)รูปแบบการอบรมสั่งสอนบุตรธิดากับอัตมโนทัศน์เป็นต้น

๔) ปัจจัยและแนวทางในการอบรมสั่งสอนบุตรผู้วิชัย พบว่าลักษณะของการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาตามแนวคิดตะวันออก แนวคิดของสังคมไทย และแนวคิดตะวันตก มีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงในด้านวิธีการและรูปแบบ แต่มีลักษณะที่คล้ายกันในด้านจุดมุ่งหมายทั้งนี้เพื่อให้บุตรธิดา มีการเจริญเติบโตและพัฒนาการอย่างองค์รวม เพราะฉะนั้นการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาครอบคลุมถึงการแนะนำสั่งสอนฝึกฝน ที่มุ่งให้บุตรธิดามีความประพฤติดีมีระเบียบวินัยรู้จักควบคุมตนเองมีความรับผิดชอบและการดูแลเพื่อตอบสนองความต้องการของบุตรธิดาทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจโดยมุ่งให้เป็นผู้มีสุขภาพดีร่างกายแข็งแรงไม่มีโรคไม่พิการมีอารมณ์แจ่มใสสติปัญญาดีมีความเฉลียวฉลาด และมีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่นดังกล่าวแล้ว

๒.๔ หลักพุทธจริยธรรมสำหรับการสั่งสอนบุตรธิดา

พระพุทธศาสนาถือว่าจิตเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นการแสดงออกทางกาย วาจา จิต ที่ได้รับการฝึกที่ดี จะเป็นจิตที่สงบเป็นสมาธิ ถือว่าเป็นจิตที่ได้รับการพัฒนาแล้ว^{๖๐} การพัฒนาทางปัญญา (ปัญญาภาวนา) เป็นการเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงพระพุทธศาสนา ถือว่า การที่สมาธิในครอบครัว ได้รับการพัฒนาอย่างถูกต้อง โดยมีหลักพุทธจริยธรรมเป็นพื้นฐาน แนวทางการปฏิบัติตนภายในครอบครัว ตลอดจนการอบรมสั่งสอนบุตรธิดา ให้การเลี้ยงดูบุตรธิดา ให้ อยู่อย่างสุขสบายตั้งแต่แรกเกิด ให้การศึกษาในยามที่สมควรสนับสนุนจนเจือให้มีภาระงานที่ดีได้ทำ หากุศรองที่เหมาะสม ไม่ปล่อยให้บุตรธิดาล้มละเลย ให้การช่วยเหลือในทุกด้านอบรมสั่งสอนบุตรธิดา เหล่านั้น ตั้งอยู่ในศีลธรรมที่ดี ถึงเวลาอันสมควรก็มอบมรดก

การนำหลักพุทธจริยธรรมมาปฏิบัติใช้ จะทำให้บุตรธิดาประสบความสำเร็จ ในการดำเนินชีวิตอย่างมีแบบแผน สามารถดำเนินชีวิตไปในสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากหลักธรรมคำสอนที่มีความเกี่ยวข้องกับการสั่งสอนบุตรธิดา ที่สามารถนำมาปรับพฤติกรรมเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัวมีในพระพุทธศาสนา ซึ่งแต่ละหลักธรรมจะมุ่งเน้นแนวทางการประพฤติปฏิบัติต่อกันอย่าง รู้จักหน้าที่ของตน ให้อยู่ร่วมกันด้วยความรักความเข้าใจ การสร้างสัมพันธ์ภาพอันดี ด้วยความเข้าใจกันอย่างมีมิตรไมตรี ที่ประกอบไปด้วยความเมตตา กรุณา มีความเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เกื้อกูลซึ่งกันและกัน บนพื้นฐานของความดีมีคุณธรรม การมีทัศนคติที่ดีจะสร้างความพึงพอใจในการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและสามารถแก้ไขข้อขัดแย้งที่เกิดจากความไม่เข้าใจกันได้เป็นอย่างดีหลักพุทธจริยธรรมสำคัญของบิดามารดาที่จะต้องนำมาประพฤติปฏิบัติเป็นแนวทางในการสั่งสอนบุตร ได้แก่

๑) หลักพรหมวิหาร ๔ ประการ

๒) สังคหัตถ์ ๔ ประการ

๓) เบญจศีล-เบญจธรรม

^{๖๐} พ.ร.อ. (ไทย) ๑/๑,๓๓.

- ๔) ศีล ๘ หรือ อัฐศีล
- ๕) กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ
- ๖) ทิศ ๖ ประการ
- ๗) การวระ ๖ ประการ
- ๘) หลักอภิธานิยธรรม
- ๙) หลักโภชนमितตัญญูตา
- ๑๐) ทิฏฐธรรมิกัตถประโยชน์
- ๑๑) ขมราวาสธรรม
- ๑๒) บุคคลหาได้ยาก ๒๐ อย่าง

บิฑามารดาจึงเป็นบุคคลที่มีคุณสมบัติมากมายเหลือคณานับฐานะของบิฑามารดาจึงได้รับการยกย่องว่าเป็นฐานะที่สูงส่ง เป็นปูชนียบุคคลของบุตรใน “สพรหมสูตร”^{๒๑} การที่พระพุทธองค์ตรัสฐานะของบิฑามารดาไว้ เป็นพระพรหมของบุตร เนื่องจากผู้เป็นบิฑามารดามีความประพฤติดีเช่นเดียวกับพระพรหมเพราะมีหลักพรหมวิหารธรรมทั้ง ๔ หลักความประพฤดีที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักและกำกับความประพฤดี จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจดและปฏิบัติตนต่อมนุษย์ตลอดจนสัตว์ทั้งหลายโดยชอบได้ เพราะฉะนั้น บิฑามารดาจึงเป็นพระพรหมของบุตร เพราะมีคุณธรรม ๔ ประการนี้ ได้แก่

๒.๔.๑หลักพรหมวิหาร ๔

๑. เมตตา คือ ความรักใคร่ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุขมีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า ได้แก่ความรักของบิฑามารดา ความปรารถนาดี มุ่งหวังจะได้บุตรมีความสุข บิฑามารดาเป็นผู้ที่สร้างความสุขให้แก่บุตร ความรักของบิฑามารดาที่มีต่อบุตรนั้นเป็นความรักที่บริสุทธิ์ เพราะมุ่งหวังแต่ความสุขแก่บุตรเท่านั้น ไม่หวังผลประโยชน์ตอบแทนสิ่งอื่นใดนอกจากให้เขาเป็นสุข เพราะฉะนั้น บิฑามารดา จึงเป็นที่รักยิ่งของบุตร และด้วยความเมตตาของบิฑามารดา จึงเห็นว่าเป็นที่รักอย่างยิ่งของท่านทั้งสอง

๒. กรุณา คือ ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยาก ความเดือดร้อนของปวงสัตว์ได้แก่การมีความสงสารเอ็นดูบุตร ต้องการช่วยเหลือให้พ้นจากความทุกข์ยากลำบากที่เกิดขึ้น ยามเมื่อบุตรประสบทุกข์ผู้เป็นบิฑามารดาอย่ามัวประสพทุกข์ไม่น้อยกว่าบุตร เช่น ยามที่บุตรไม่สบายผู้เป็นบิฑามารดาต้องคอยดูแลรักษาอย่างใกล้ชิดจนกว่าจะหายเจ็บป่วย แม้ยามที่บุตรประสบปัญหาชีวิตอย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้ที่จะให้คำปรึกษาที่ดีและต้องการให้ความช่วยเหลืออย่างจริงใจ โดยไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อยและความเบื่อหน่าย คือบิฑามารดา ด้วย

^{๒๑} วจนตถก. (ไทย) ๒๑/๖๓/๘๑. ๒๕๒๕.

คุณธรรมของบิฑามารดา เพราะฉะนั้น บิฑามารดาจึงเปรียบเหมือนพรหม เพราะเป็นผู้ช่วยเหลือบุตรจากความทุกข์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ

๓. มุทิตาคือ ความยินดีในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิงกอบประด้วยการเล่นชื่นเบิกบานอยู่เสมอต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข มีความเจริญงอกงามยิ่งขึ้นไปได้แก่การมีความยินดีกับบุตรเมื่อบุตรของท่านมีความสุขหรือประสบความสำเร็จ ในด้านต่างๆ บิฑามารดาจะเป็นผู้ที่มีความยินดีให้อย่างจริงใจ ยามเมื่อบุตรได้ดีมีความสุข บิฑามารดาก็ยินดีเบิกบานพลอยมีความสุขกับบุตรด้วยเพราะมีความปรารถนาให้บุตรมีความสุขอยู่แล้ว เมื่อบุตรได้ประสบความสำเร็จก็มีความยินดีเป็นอย่างยิ่ง เช่นเดียวกับเป็นความสุขของตน บิฑามารดาจะไม่มีควมอิจฉาในความสุขความสำเร็จของบุตรแม้แต่น้อย ยิ่งถ้าบุตรมีความสุขมากเท่าใด ท่านก็มีความสุขมากขึ้นเท่านั้น

๔. อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลาง จะทำให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญาคือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตาชั่ง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้วอันควรได้รับผลดีหรือชั่วสมควรแก่เหตุอันตนประกอบพร้อมที่จะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับความรับผิดชอบ สมกับความรับผิดชอบของตนหากบิฑามารดาขาดอุเบกขาธรรมเป็นแกนกลางในการอบรมเลี้ยงดูก็จะกลายเป็นการอบรมเลี้ยงดูที่ตามใจตนเอง ขาดหลักการที่จะยึดเหนี่ยว การที่บิฑามารดามีอุเบกขาธรรมก็ควรสามารถควบคุมอารมณ์และจิตใจของตนเองให้ปฏิบัติตามหลักการแห่งความถูกต้องได้^{๖๒}

สรุปได้ว่า บิฑามารดาที่นำหลักธรรม พรหมวิหาร ๔ มาใช้ หากกระทำได้ดีแล้วเป็นภูมิคุ้มกันลูกที่ดีที่สุด ความสุขจะเกิดขึ้นอย่างอบอุ่น ความสำเร็จที่พ่อแม่เฝ้ารอคาดหวังไว้ ก็จะได้เห็นผลได้ในไม่ช้า ดังเราปลูกต้นไม้ได้ ก็ย่อมได้ผลเป็นไม้นั้น ส่วนพรหมวิหาร ๔ นั้นก็เปรียบเสมือนปุ๋ยชั้นดี ที่จะเร่งให้พันธุ์ไม้เจริญงอกงาม ออกดอกออกผลให้แก่ผู้เพาะเลี้ยงเร็วเท่านั้น

๒.๔.๒ สังคหัตถ์ ๔

ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชนไว้ในความสามัคคี หลักการสงเคราะห์มีอยู่ ๔ ประการ ได้แก่

๑. ทานการให้ หมายถึง การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอนตลอดจนให้ความรู้ความเข้าใจ และศิลปวิทยาเพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น ไม่ตระหนี่ถี่เหนียว ไม่เป็นคนเห็นแก่ได้ฝ่ายเดียว คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้ไม่เป็นคนเห็นแก่

^{๖๒} อาจารย์ปัญญา ใช้บางยางและคณะ, ธรรมาภิบาย หลักธรรมในพระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร : สำนักหอสมุดกลางมหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๘), หน้า ๗๓-๗๖.

ตัว โดยคำนึงอยู่เสมอว่าทรัพย์สินของเราหาได้มีใช้สิ่งจริงยั่งยืนเมื่อเราสิ้นชีวิต ไปแล้วก็ไม่สามารถจะนำติดตัวเอาไปได้

๒. ปิยวาจา หรือ เปยยวัชชะ หมายถึง วาจาเป็นที่รัก วาจาพูดดีมีน้ำใจ หรือวาจาซาบซึ้งใจ คือกล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่กันตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ ประกอบด้วยเหตุผล ชักจูงในทางที่ดีงาม แสดงความเห็นอกเห็นใจ เป็นกำลังใจให้รู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจอันดี สมานสามัคคีเกิดไมตรี ทำให้รักใคร่กันและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่พูดหยาบคายก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์ เหมาะสำหรับกาลเทศะ

๓. อัตถจริยา หมายถึง การประพฤติประโยชน์ คือชวนช่วยช่วยเหลือกิจกรรม บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ การประพฤติในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ให้ความช่วยเหลือด้วยแรงกายและชวนช่วยกิจการต่างๆ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ รวมทั้งช่วยแก้ไขปัญหาละเอียดและช่วยปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม

๔. สมานัตตตา หมายถึงการเป็นผู้มีความสม่ำเสมอหรือมีความประพฤติเสมอดันเสมอปลาย ให้ความเสมอภาค ปฏิบัติสม่ำเสมอทั้งต่อคนทั้งหลายทำตนเสมอดันเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์โดยรับรู้ร่วมแก้ไข ตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะภาวะบุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี^{๖๓}

ดังนั้น จะเห็นว่า หลักธรรมสังคหวัตถุ ๔ ประการนี้ เป็นหลักธรรมสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาสังคม โดยเฉพาะสังคมที่เป็นสถาบันครอบครัว เมื่อบิดามารดานำหลักธรรมนี้มาประพฤติปฏิบัติก็จะทำให้บุตรธิดาอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ย่อมยึดเหนี่ยวน้ำใจสมาชิกในครอบครัวและคนอื่นไว้ได้ หากบิดามารดาไม่นำหลักธรรมสังคหวัตถุ ๔ มาใช้ ครอบครัวนั้นก็พบกับความเสื่อม จึงนับว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยส่งเสริมการปกครองให้สมาชิกในครอบครัวเป็นไปด้วยดีตลอดไป

๒.๔.๓ เบญจศีล-เบญจธรรม

พุทธจริยธรรมขั้นพื้นฐาน เพื่อความสงบเรียบร้อยของสังคม หลักธรรม คือ เบญจศีลเบญจธรรม ได้แก่

๑.เบญจศีล หรือ ศีล ๕เป็นเครื่องรักษาเจตนาที่จะควบคุมกาย และวาจาให้เป็นปกติ คือ ไม่ทำบาป โดยการละเว้น ๕ ประการ คือ

- ๑) ปาณาติบาต เวระมณี คือ ละเว้นจากการฆ่าสัตว์ และการเบียดเบียนสัตว์
- ๒) อทินนาทานา เวระมณี คือ ละเว้นจากการลักขโมย ปล้นจี้ ฉกชิง วิ่งราว เป็นต้น
- ๓) กาเมสุมิฉฉา วาเรมณีคือ ละเว้นจากการประพฤติดูดี ล่วงละเมิดลูกเมียผู้อื่น
- ๔) มุสาวาทา เวระมณี คือ ละเว้นจากการพูดปด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ พูดส่อเสียด

^{๖๓} อาจารย์ปัญญา ใบบางยางและคณะ, ธรรมาภิบาล หลักธรรมในพระไตรปิฎก, หน้า ๒๑๓-๒๑๕.

๕) สุราเมรยมัชชปะมาทัฏฐานาเวระมณี คือ ละเว้นจากการเสพสุรา เว้นจากสิ่งเสพติดให้โทษ เพราะเป็นสาเหตุให้ทำผิดศีลข้ออื่น^{๒๔}

๒.เบญจธรรมเป็นหลักธรรมที่ควรปฏิบัติ มี ๕ ประการ ได้แก่

๑) เมตตาและกรุณา คือ บุคคลใดที่มีเมตตาต่อผู้อื่นไม่ฆ่า หรือเบียดเบียนสัตว์ ด้วยรู้ดีว่าทุกชีวิตย่อมมี ความรักตัวกลัวตายเช่นเดียวกับเรา ทำให้ไม่ผิดศีลข้อที่ ๑

๒) สัมมาอาชีวะ คือ ประกอบอาชีพที่สุจริต มีรายได้ รู้จักใช้จ่าย และที่สำคัญรู้จักคำว่าพอดี และมีหิริโอตตปปะ คือ ความละอาย และเกรงกลัวต่อผลของบาป จึงทำให้ไม่ผิดศีลข้อที่ ๒

๓) กามสังวร ความสำรวมอินทรีย คือ ระมัดระวัง ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ทำให้ ความใคร่ในกามคุณ คือ การติดในรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ลดน้อยลง เมื่อความสำรวมเกิดขึ้น จึงทำให้ไม่ผิดศีลข้อที่ ๓

๔) สัจจะ ความซื่อสัตย์ คือ การพูดความจริง เป็นสิ่งที่ทำให้ไม่เกิดการมุสาวาท ทำให้ไม่ผิดศีลข้อที่ ๔

๕) สติสัมปชัญญะ คือ การรู้สึกตัว ซึ่งเป็นหัวหน้าฝ่ายกุศล ทำให้ชีวิตไม่ประมาท เพราะรู้ว่าอะไรดี อะไรชั่ว ทำให้ไม่เผลอกลัวกับสิ่งที่จะทำให้ชีวิตตกต่ำ เช่น สุราเมื่อคนดื่มกินก็ทำให้มีเมมาและขาดสติ การมีสติจึงทำให้ไม่ผิดศีลข้อที่ ๕^{๒๕}

สรุปได้ว่า เบญจศีลและเบญจธรรม เป็นธรรมคู่กัน บุคคลที่มีเบญจธรรมจึงจะเป็นผู้มีเบญจศีล ซึ่งหากบุคคลมีศีลและธรรมดังกล่าวแล้ว จะเว้นจากการทำความชั่ว รู้จักควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความดี ไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่น และประพฤติชอบทางกาย วาจา และใจ จะทำให้อยู่ร่วมกับบุคคลอื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข

๒.๔.๔ ศีล ๘ หรือ อัฐศีล

พุทธจริยธรรมระดับกลาง เพื่อให้บุคคลขัดเกลาตนเองให้มีคุณธรรมสูงขึ้น หลักธรรม คือ ศีล ๘ ได้แก่

๑. ปาณาติปาตา เวระมณี เว้นจากการทำชีวิตสัตว์ให้ตกลงไป
๒. อทินนาทานา เวระมณี เว้นจากการถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้ด้วยอาการแห่งขโมย
๓. อพรัหมจริยา เวระมณี เว้นจากกรรมอันมิใช่พรหมจริย เว้นจากการประพฤติผิดพรหมจริย คือ ร่วมประเวณี
๔. มุสาวาทา เวระมณี เว้นจากการพูดเท็จ

^{๒๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒๓, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต, ๒๕๕๕), หน้า ๑๗๕.

^{๒๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๗๕-๑๗๖.

๕. สุราเมรัยมีพิษปามาทัฏฐานาเวระมณี เว้นจากน้ำเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

๖. วิกาละโภชนา เวระมณี เว้นจากการบริโภคอาหารในเวลาวิกาล คือ ตั้งแต่เที่ยงแล้วไปจนถึงรุ่งอรุณของวันใหม่

๗. นัจจคีตวาทิตวิสุกทัสสนมालาคันธวิเลปะนะธารณะมณฺฑณะวิภูสนัญฐานาเวระมณี เว้นจากการฟ้อนรำ ขับร้อง บรรเลงดนตรี ดูกการเล่นอันเป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์ การทัดทรงดอกไม้ของหอม และเครื่องลูบไล้ ซึ่งใช้เป็นเครื่องประดับตกแต่ง

๘. อุจจาसनมหาสยนา เวระมณี เว้นจากที่นอนอันสูงใหญ่หรูหราฟุ่มเฟือย^{๖๖}

ดังนั้น เป้าหมายหลักในการรักษาอุโบสถศีลนั้น ก็เพื่อให้จิตใจสงบ ไม่กวัดแกว่งฟุ้งซ่านไปในเรื่องกามารมณ์แต่ยึดเอาพระนิพพานเป็นอารมณ์ ถือเป็นการประพฤติพรหมจรรย์ของคฤหัสถ์ผู้ที่ยังไม่ปรารถนาออกบวชโดยปกติวันพระ พุทธศาสนิกชน ที่สะดวกก็จะพากันแต่งชุดขาวไปสมาทานอุโบสถศีล และฟังธรรมที่วัด แล้วพักอาศัยอยู่ที่วัดจนกว่าจะครบกำหนด ถ้าไม่ได้ไปวัดก็จะตั้งใจสมาทานศีลด้วยตนเอง จะเปล่งวาจาสมาทานหรือเพียงแต่ตั้งเจตนาไว้ก็ได้ทั้งนั้น

๒.๔.๕ กุศลกรรมบถ ๑๐

ทางแห่งกุศลกรรม กรรมดีอันเป็นทางนำไปสู่สุคติ จำแนกเป็นการประพฤติทางกาย ๓ ทางวาจา ๔ และทางใจ ๓ ดังนี้

๑. กายกรรม การกระทำทางกาย มี ๓ ข้อ คือ

- ๑) เว้นจากการทำชีวิตสัตว์ให้ล่วงไป
- ๒) เว้นจากการถือเอาของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ (ขโมย)
- ๓) เว้นจากการประพฤติผิดลูกเมียคนอื่น

๒. วจีกรรม การกระทำทางกาย มี ๔ ข้อ คือ

- ๑) เว้นจากการพูดเท็จ
- ๒) เว้นจากการพูดส่อเสียด
- ๓) เว้นจากการพูดคำหยาบ
- ๔) เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ

๓. มโนกรรม การกระทำทางกาย มี ๓ ข้อ คือ

- ๑) ไม่โลภอยากได้ของเขา
- ๒) ไม่พยาบาทปองร้ายเขา
- ๓) ทำความเห็นให้ถูกต้องตามครรลองครองธรรม^{๖๗}

^{๖๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๗๖-๑๗๗.

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า บุคคลใดที่เต็มไปด้วยกุศลกรรมบถ ๑๐ นี้จะมีแต่ความสุข มีความบริสุทธิ์ทั้งกาย วาจา และใจ เป็นที่ต้องการของสังคม เป็นที่ยอมรับของสังคม หมู่มากชีวิตจะมีแต่ความสุขความเจริญ

๒.๔.๖ ทิศ ๖

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ถือกันว่าสมบูรณ์ที่สุดคือเรื่องทิศ ๖ ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงสอนให้บุคคลปฏิบัติต่อกัน อนุเคราะห์ สงเคราะห์ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ให้ครบทิศ ถ้าบุคคลปฏิบัติหน้าที่ของตนต่อทิศ ๖ ครบถ้วนสมบูรณ์ ทิศ ๖ ก็จะมีอนุเคราะห์บุคคลนั้นในปัจจุบัน สถานะทางเศรษฐกิจและสังคมได้เปลี่ยนแปลงไป อันมีผลกระทบต่อสถาบันครอบครัว ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านครอบครัวโดยเฉพาะบิดามารดา ไม่สามารถทำหน้าที่ของตน ได้อย่างสมบูรณ์^{๖๗} ย่อมจะนำมาซึ่งความล่มสลายของสังคม เพราะมนุษย์เกิดมาก็ต้องมีบิดามารดาเป็นผู้ให้กำเนิดจึงต้องมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน จึงเป็นหน้าที่ที่ต้องกระทำอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น บิดามารดาจะต้องสร้างความประพฤติที่ดีงาม เป็นแบบอย่างที่ดีและมีความฉลาดรู้ ในวิธีการอบรมสั่งสอนบุตรให้ถูกต้องตามฐานะที่เปรียบเสมือนทิศต่าง ๆ ๖ ทิศ ได้แก่

๑. ทิศเบื้องหน้า (ปรัตถิมทิศ) หมายถึง บิดามารดา ซึ่งท่านดำรงอยู่ในฐานะ บุพการี คือ ผู้ทำอุปการะก่อน โดยมารดาบิดา ปฏิบัติหน้าที่ อนุเคราะห์ต่อบุตรธิดา ด้วยฐานะ ๕ ประการ ดังนี้๑) ห้ามปรามจากความชั่ว๒) ให้ตั้งอยู่ในความดี๓) ให้ศึกษาศิลปวิทยา๔) หาคู่ครองที่สมควรให้๕) มอบทรัพย์สมบัติให้ในโอกาสอันสมควรและเมื่อบิดามารดา ปฏิบัติหน้าที่ต่อบุตรของตนด้วยธรรม ๕ ประการ ดังกล่าวแล้วบุตรธิดาพึงปฏิบัติตอบแทน (แสดงความกตัญญู) ต่อท่านด้วยธรรม ๕ ประการ ดังนี้๑) ท่านเลี้ยงเรามาแล้วเลี้ยงท่านตอบ๒) ช่วยทำกิจของท่าน๓) ดำรงวงศ์สกุล๔) ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท๕) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วทำบุญอุทิศให้ท่าน^{๖๘}

๒. ทิศเบื้องขวา (ทักษิณทิศ) หมายถึง ครูอาจารย์ ซึ่งอยู่ในฐานะเป็นปูชนียบุคคล เป็นบุคคลซึ่งต้องอนุเคราะห์ศิษย์ด้วยธรรม ๕ ประการ ดังนี้๑) ฝึกฝนแนะนำให้เป็นคนดี๒) สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง๓) สอนศิลปวิทยาให้สิ้นเชิง๔) ยกย่องให้ปรากฏในหมู่เพื่อน๕) สร้างเครื่องคุ้มกันภัยในสารทิศ คือ สอนให้ศิษย์ปฏิบัติได้จริง นำวิชาไปเลี้ยงชีพทำการงานได้

เมื่อครูอาจารย์ปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วยธรรม ๕ ประการ ศิษย์ก็ควรแสดงความ กตัญญู ถือปฏิบัติต่อท่านด้วยธรรม ๕ ประการ ดังนี้

^{๖๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓๓-๒๓๕.

^{๖๘} ศุภลักษณ์ พุทธิพงศ์สิทธิ, “สุขภาพจิตและพฤติกรรมการณ์เรียนของนักเรียน ม. ต้น ที่มาจากครอบครัวหย่าร้าง”, ศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนบางใหญ่, จังหวัดนนทบุรี, หน้า ๑.

^{๖๙} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๒๖๗/๑๖๔., (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒-๒๑๓.

๑) ลูกต้อนรับแสดงความเคารพ

๒) เข้าไปหา

๓) ไฟใจเรียน

๔) ประณิบัติ

๕) เรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ^{๗๐}

๓. ทิศเบื้องหลัง (ปัจฉิมทิศ) หมายถึง สามิ ภรรยา ซึ่งตั้งอยู่ในฐานะ ที่เกื้อหนุนจนเจือกันตามหน้าที่สามิพึงบำรุงภรรยาด้วยธรรม ๕ ประการ ดังนี้

๑) ยกย่องสมฐานะภรรยา

๒) ไม่ดูหมิ่น

๓) ไม่นอกใจ

๔) มอบความเป็นใหญ่ในงานบ้านให้

๕) หาเครื่องประดับมาให้ เป็นของขวัญ ตามโอกาส

เมื่อสามิปฏิบัติต่อภรรยาด้วยธรรม ๕ ประการนี้แล้ว ภรรยาก็ควรอนุเคราะห์ ต่อสามิด้วยธรรม ๕ ประการ คือ

๑) จัดงานบ้านให้เรียบร้อย

๒) สงเคราะห์ญาติมิตรทั้งสองฝ่ายด้วยดี

๓) ไม่นอกใจ

๔) รักษาสมบัติที่หามาได้

๕) ขยันไม่เกียจคร้านในงานทั้งปวง^{๗๑}

๔. ทิศเบื้องซ้าย (อุตตรทิศ) หมายถึง มิตรสหายหรือเพื่อน การคบเพื่อนเป็นสิ่งสำคัญมีผลต่อความเจริญก้าวหน้า และความเสื่อมของชีวิตอย่างมาก จึงควรทราบหลักธรรมเกี่ยวกับเรื่องมิตรที่สำคัญ ๆ ไว้ โดยเฉพาะลักษณะของการคบ เรียกว่า มิตรแท้ หรือมิตรด้วยใจจริง และคนที่ไม่ควรคบ เรียกว่า มิตรเทียม หรือศัตรูในร่างมิตรหลักธรรมตามบทบาทหน้าที่ของมิตรสหายพึงบำรุงมิตรสหายตามหลักปฏิบัติ ในฐานะที่เป็นเสมือนทิศเบื้องซ้าย คือ

๑) เพื่อแผ่แบ่งปัน

๒) พุดจามีน้ำใจ

๓) ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

๔) มีตนเสมอร่วมสุขร่วมทุกข์ด้วย

^{๗๐} ธี.ปา. (บาลี) ๑๑/๒๖๘/๑๖๕., (ไทย) ๑๑/๒๖๘/๒๑๓.

^{๗๑} ธี. ปา. (บาลี) ๑๑/๒๖๘/๑๖๕., (ไทย) ๑๑/๒๖๘/๒๑๔.

มิตรสหายพึงอนุเคราะห์มิตรสหายตอบแทน คือ

- ๑) เมื่อเพื่อนประมาทช่วยรักษาป้องกัน
- ๒) เมื่อเพื่อนประมาท ช่วยรักษาทรัพย์สมบัติของเพื่อน
- ๓) ในคราวมีภัย เป็นที่พึ่งได้
- ๔) ไม่ละทิ้งในยามทุกข์ยาก
- ๕) นับถือตลอดถึงวงศ์ญาติของมิตร^{๗๒}

๕. ทิศเบื้องบน (อุปริมทิศ) ได้แก่ พระสงฆ์ บทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ กับคฤหัสถ์ พระภิกษุ ซึ่งเป็นบรรพชิตในพระพุทธศาสนา มีหน้าที่ศึกษาปฏิบัติธรรม เผยแผ่คำสอน สืบต่อพระพุทธศาสนา มีคุณธรรม และหลักความประพฤติที่ต้องปฏิบัติ ในส่วนที่สัมพันธ์กับคฤหัสถ์หรือชาวบ้าน โดยพระสงฆ์พึงอนุเคราะห์ชาวบ้าน ตามหลักปฏิบัติ ในฐานะที่ตนเป็นเสมือนทิศเบื้องบน คือ

- ๑) ห้ามปรามจากความชั่ว
- ๒) ให้ตั้งอยู่ในความดี
- ๓) อนุเคราะห์ด้วยความปรารถนาดี
- ๔) ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง
- ๕) ทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้แจ่มแจ้ง
- ๖) บอกทางสวรรค์ สอนวิธีดำเนินชีวิตให้ประสบความสุขความเจริญ

คฤหัสถ์พึงเกื้อกูลพระสงฆ์ คือ

- ๑) จะทำอะไรก็ดีทั้งทำด้วยเมตตา
- ๒) จะพูดสิ่งใดก็ดีพูดด้วยเมตตา
- ๓) จะคิดสิ่งใด ก็คิดด้วยเมตตา
- ๔) ต้อนรับด้วยความเต็มใจ
- ๕) อุปถัมภ์ด้วยปัจจัย ๔

๖. ทิศเบื้องล่าง (เขภูมิทิศ) หมายถึง ลูกจ้างกับนายจ้าง บทบาทหน้าที่ของนายจ้าง กับลูกจ้าง คือคนที่มาทำกิจการงานร่วมกัน ในฐานะลูกจ้างฝ่ายหนึ่ง นายจ้างฝ่ายหนึ่ง ควรปฏิบัติต่อกันให้ถูกต้องตามหน้าที่ เพื่อความสัมพันธ์อันดีต่อกัน และเพื่อให้งานได้ผลดี ตามหลักปฏิบัติในทิศ ๖ ที่ว่าด้วยทิศเบื้องล่าง โดยลูกจ้างพึงอนุเคราะห์นายจ้าง คือ

- ๑) เริ่มทำงานก่อน
- ๒) เลิกงานทีหลัง
- ๓) เอาแต่ของทีนายให้

^{๗๒} ท.ป.า. (บาลี) ๑๑/๒๗๐/๑๖๕-๑๖๖., (ไทย) ๑๑/๒๗๐/๒๑๔-๒๑๕.

๔) ทำการงานให้เรียบร้อยและดียิ่งขึ้น

๕) นำความดีของนายจ้างไปเผยแพร่

นายจ้างพึงบำรุงลูกจ้าง คือ

๑) จัดการงานให้ทำตามกำลังความสามารถ

๒) ให้ค่าจ้างรางวัลสมควรแก่งานและ ความเป็นอยู่

๓) จัดสวัสดิการที่มีช่วยรักษาพยาบาลในยามเจ็บไข้ เป็นต้น

๔) ได้ของแปลก ๆ พิเศษมาก็แบ่งปันให้

๕) ให้มีวันหยุดและพักผ่อนหย่อนใจตามโอกาส อันควร^{๗๓}

การสงเคราะห์กันในทิศ ๖ เป็นการสงเคราะห์ขั้นพื้นฐาน การดำเนินชีวิตประจำวันต้องอยู่กับสภาพแวดล้อมรอบตัว อยู่ในครอบครัว สังคมสถาบัน ดังนั้นหากเราช่วยเหลือกัน สงเคราะห์กันอย่างครบถ้วนก็ถือว่าเราได้ช่วยเหลือประเทศชาติโดยส่วนรวมด้วยเช่นกัน

สรุปได้ว่าหลักธรรมของทิศ ๖ คือ หลักธรรมเพื่อการปฏิบัติตนต่อบุคคลรอบข้างอย่างถูกต้อง ในฐานะบิดามารดากับบุตร สามีกับภรรยา ครูอาจารย์กับศิษย์ เพื่อนกับเพื่อน นายจ้างกับลูกจ้าง และผู้เผยแพร่ศาสนากับประชาชน ถ้าทุกคนยึดถือและปฏิบัติตามได้อย่างถูกต้องแล้ว หลักธรรมตามบทบาทหน้าที่นั้น ๆ แล้ว ย่อมนำมาความสงบสุข ความเจริญรุ่งเรืองแก่บุตรธิดาอย่างแน่นอน และตลอดไป

๒.๔.๗ การระ ๖

การระ หมายถึง ความเคารพ ความนับถืออย่างหนักแน่น ความเอื้อเฟื้อด้วยกิริยาที่นอบน้อม เช่น การลูกรับ การคำนับ หรือการทำอภิวาท เป็นต้น รวมถึงการประพุดติมารยาทอย่างอื่นด้วยความตั้งใจ ไม่กระด้างกระเดื่อง การแสดงความเคารพนอบน้อมต่อบุคคลหรือสิ่งที่ควรเคารพนอบน้อม เป็นการแสดงออกซึ่งความกตัญญูความเคารพในบุคคลที่ควรแก่การเคารพ เช่น พระรัตนตรัย บิดามารดา ครูอาจารย์ หรือญาติผู้ใหญ่ ตลอดถึงความเคารพในสิ่งมีชีวิต ย่อมเป็นเหตุให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองแก่ผู้มีความเคารพในทางพระพุทธศาสนา การระมี ๖ ประการ คือ

๑. พุทธการวตา มีความเคารพ ความยำเกรงในพระพุทธเจ้า หมายถึง ความเคารพนับถือพระพุทธเจ้าด้วยการกราบไหว้บูชา ตั้งใจปฏิบัติตามคำสอน

๒. ัมมการวตา มีความเคารพ ความยำเกรงในพระธรรม หมายถึง ความเคารพนับถือพระธรรมด้วยการตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ที่เรียกว่า ปรียัติสัทธรรม

๓. สังฆการวตา มีความเคารพ ความยำเกรงในพระสงฆ์ หมายถึง ความเคารพนับถือพระสงฆ์ด้วยการกราบไหว้ แสดงกิริยาที่นอบน้อมต่อท่าน

^{๗๓}ที่.ปา (บาลี) ๑๑/๒๗๒/๑๖๖., (ไทย) ๑๑/๒๗๒/๒๑๖.

๔. สิกขาการวตา มีความเคารพ ความยำเกรงในการศึกษา (สิกขา) หมายถึง ความเคารพเอื้อเพื่อในการศึกษาด้วยการตั้งใจใฝ่ศึกษา

๕. อัปมาทการวตา มีความเคารพในความไม่ประมาท หมายถึง ความเคารพเอื้อเพื่อในความไม่ประมาทด้วยการไม่เป็นผู้เลินเล่อเพลอสติ

๖. ปฏิสันธการวตา มีความเคารพในการต้อนรับหมายถึงความเคารพเอื้อเพื่อในการทำปฏิสันธการด้วยการไม่ทำตนให้เป็นคนใจแคบต้อนรับผู้มาเยือนด้วยอัธยาศัยไมตรีที่ดีงาม^{๗๔}

ดังนั้น การระ ๖ หลักธรรมที่สำคัญประการหนึ่งในพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของคนในสังคม ที่สอนให้มองเห็นความดี และความสำคัญของผู้อื่น ตลอดถึงสิ่งอื่น ๆ แล้วปฏิบัติต่อบุคคลหรือสิ่งนั้นโดยถูกต้องและเหมาะสมด้วยความจริงใจ ทำให้เกิดแนวทางปฏิบัติที่ดีในสังคม ดังพระพุทธองค์ทรงให้พระภิกษุสงฆ์ทำความเคารพกันตามลำดับพรรษา คือผู้บวชภายหลังให้ความเคารพต่อผู้บวชก่อน^{๗๕} เป็นตัวอย่างให้สังคมไทย รู้จักเคารพบูชาบุคคลที่ควรกราบไหว้บูชาสิ่งต่าง ๆ ที่ควรบูชาตามหลักทศ ๖ อันเป็นหลักธรรมที่สำคัญ เช่น บิดามารดา ครูอาจารย์ ภรรยาสามี มิตรสหาย บ่าวนาย พระภิกษุสงฆ์คฤหัสถ์^{๗๖}

๒.๔.๘. อปริหานิยธรรม๗

คำว่า “อปริหานิยธรรม” หมายถึง ธรรมที่ไม่อาจนำความเสื่อมมาให้หรือธรรมที่นำความเจริญให้ฝ่ายเดียว ไม่มีความเสื่อมกับผู้ปฏิบัติธรรมนี้และธรรมนี้จึงเหมาะกับผู้ปกครองเพราะสังคมจะเจริญก้าวหน้า สังคมจะพบกับความรุ่งเรือง ผู้ปกครองจึงควรยึดมั่นในหลักธรรมนี้หลักอปริหานิยธรรมเป็นคำตอบที่พระพุทธองค์ตรัสตอบคำถามของวัสสการพราหมณ์แต่พระองค์ตรัสแก้ท่านอานนท์ที่ถวายนานพัตอยู่ โดยมีใจความย่อๆว่า “ดูก่อนอานนท์พวกเจ้าวัชชีจักหมั่นประชุมกันเรื่อยๆอยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อมเพียงนั้นดูก่อนอานนท์พวกเจ้าวัชชีจักพร้อมเพรียงกันประชุม จักพร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และจักพร้อมเพรียงกันทำกิจที่เจ้าวัชชีพึงกระทำอยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อมเพียงนั้นดูก่อนอานนท์พวกเจ้าวัชชีจักไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้จักไม่ถอนสิ่งที่ได้บัญญัติไว้แล้ว จักสมทานประพฤตินวัชชีธรรมของเก่าตามที่ได้บัญญัติไว้แล้วอยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเพียงนั้นดูก่อนอานนท์พวกเจ้าวัชชีจักสักการะเคารพนับถือบูชาท่านที่เป็นผู้ใหญ่ของวัชชีและจักเชื่อฟังถ้อยคำของท่านเหล่านั้นอยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียวไม่มีเสื่อมเพียงนั้นดูก่อนอานนท์พวกเจ้าวัชชีจักไม่ฉุคร่า

^{๗๔} ๐.น.ก.ก. (ไทย) ๒๒/๓๐๓/๓๖๘.

^{๗๕} ชุ.ช. (ไทย) ๒๕/๙/๘.

^{๗๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๖-๒๗๒๒/๒๑๒-๒๑๖.

ชื่นใจสตรีหรือกุมารในสกุลให้อยู่ร่วมด้วยเพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อมเพียงนั้นดูก่อนอนานนท์พวกเจ้าวัชชีสักการะ เคารพนับถือ บูชาเจดีย์ของพวกเจ้าวัชชีทั้งภายในและภายนอก และจักไม่ปล่อยให้ธรรมิกพลีที่เคยให้ที่เคยกระทำแก่เจดีย์เหล่านั้นเสื่อมทรามไปอยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อมเพียงนั้นดูก่อนอนานนท์พวกเจ้าวัชชีจักจัดแจงไว้ดีแล้วซึ่งความอารักขาป้องกันคุ้มครองอันเป็นธรรม ในพระอรหันต์ทั้งหลายด้วยตั้งใจว่าโฉนหอพระอรหันต์ที่ยังมิได้มา พึงมาสู่แคว้นแคว้นและที่มาแล้ว พึงอยู่เป็นผาสุกในแคว้นแคว้นดังนี้อยู่เพียงใด อนานนท์พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อมเพียงนั้น”^{๗๗}

อภิธานิยธรรม ๗ ของกษัตริย์วัชชี หรือ วัชชีอภิธานิยธรรม ๗ ธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว สำหรับหมู่ชนหรือผู้บริหารบ้านเมือง

๑. หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์

๒. พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำ

๓. ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้ ถือปฏิบัติมั่นตามวัชชีธรรม

๔. ท่านเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ในชนชาววัชชี เคารพนับถือท่านเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง

๕. บรรดาภุคสตรีกุลกุมารทั้งหลาย ให้อยู่ดีโดยมิถูกข่มเหง หรืออดคร่ำชื่นใจ

๖. เคารพสักการะบูชาเจดีย์ (ปูชนียสถานและปูชนียวัตถุ ตลอดถึงอนุสาวรีย์ต่างๆ) ของวัชชี (ประจำชาติ) ทั้งหลาย ทั้งภายในและภายนอก ไม่ปล่อยให้ธรรมิกพลีที่เคยให้เคยทำแก่เจดีย์เหล่านั้นเสื่อมทรามไป

๗. จัดให้ความอารักขา คุ้มครอง ป้องกัน อันชอบธรรม แก่พระอรหันต์ทั้งหลาย (ในที่นี้กินความกว้าง หมายถึง บรรพชิตผู้ดำรงธรรมเป็นหลักใจของประชาชนทั่วไป) ตั้งใจว่า ขอพระอรหันต์ทั้งหลายที่ยังมิได้มา พึงมาสู่แคว้นแคว้นที่มาแล้วพึงอยู่ในแคว้นแคว้นโดยผาสุก^{๗๘}

หลักอภิธานิยธรรมทั้ง ๗ ประการที่กล่าวมาแล้วนี้เป็นหลักแห่งความสามัคคีของคนที่อยู่ร่วมกัน เมื่อคนเรามีความพร้อมเพรียงกันทำทุกอย่างร่วมกันนั้นคือ พลัง พลังแห่งความสามัคคีนี้แหละเป็นสิ่งที่ใครๆ จะเอาชนะได้ยากผู้ปกครองหรือผู้บริหารควรสร้างพลังแห่งความสามัคคีของคนในสังคมเอาไว้เพราะมันคือหัวใจของการปกครอง คุณธรรมของผู้ปกครองผู้ปกครองหรือผู้บริหารนอกจากจะมีหลักธรรมดังกล่าวมาแล้วนั้นจะต้องมีคุณธรรมที่ถูกฝึกฝนมาจนเคยชิน เพื่อที่จะเป็นผู้บริหารหรือเฝ้าต่อการบริหาร ถ้าไม่มีคุณธรรมที่จะกล่าวต่อไปนี้แล้ว ก็ยากที่จะบรรลุเป้าหมายในการปกครอง คุณธรรมเหล่านี้คือ

^{๗๗} ติ.ม.(ไทย) ๑๐/๑๓๔/๘๘-๙๐.

^{๗๘} ติ.ม.(ไทย) ๑๐/๖๘/๘๖, อภ.สตตก. (ไทย) ๒๓/๒๐/๑๘.

คำว่า “โสภณธรรม” แปลว่า ธรรมที่ทำให้งาม กล่าวคือ ธรรมทั้ง ๒ อย่างที่จะกล่าวต่อไปนี้เป็นธรรมที่ทำให้คนงาม น่ารักน่าเคารพ น่าเลื่อมใสเป็นกุศลธรรม เป็นธรรมที่พัฒนาคนให้บรรลุปเป้าหมายที่หวังไว้พระพุทธรองค์ตรัสถึงธรรม ๒ อย่างนี้ว่าเป็นกุศลธรรม ดังพุทธพจน์ที่ตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม (กุศลธรรม) ๒ อย่างนี้ ๒ อย่างนี้เป็นไฉน คือ ขันติ ๑ โสรัจจะ ๑ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม (กุศลธรรม) ๒ อย่างนี้แล”^{๗๙} ถ้ามองว่า ทั้งขันติและโสรัจจะ เป็นกุศลธรรมที่ทำให้คนงามได้อย่างไร ตอบว่าธรรมทั้ง ๒ เป็นกุศลธรรมที่ทำให้คนงามเพราะขันติแปลว่าความอดทน ได้แก้ทนต่อความยากลำบาก ทนต่อความทุกข์ทรมานที่มันเกิดขึ้น ไม่ย่อท้อไม่เลิกกับการกระทำ เพราะความลำบากนั้น ท่านแบ่งความอดทนเอาไว้ ๓ อย่างคือ

๑. ทนลำบากได้แก้ทนต่อความทุกข์ทรมานที่เกิดขึ้นทั้งกายและจิตใจ หรือทนต่อการทำงานที่ยากลำบาก หรือทนต่อผู้กับอุปสรรค ที่มาขัดขวางในการทำงานนั้นๆ ต้องอดทนทำด้วยความระมัดระวังอย่างยิ่ง

๒. ทนตรากตรำ ได้แก้อดทนในการทำงานโดยไม่คิดถึงความยากลำบาก หนักเอาเบาสู้สู้กับการทำงานนั้นอย่างสมบุกสมบัน ไม่หวั่นว่างานนั้นจะหนักแค่ไหน หรือการทำงานนั้นจะทุกข์ทรมานอย่างไร จะสู้กับการงานนั้นทุกรูปแบบ

๓. ทนเจ็บใจ ได้แก้อดทนต่อคำดูหมิ่นถูกเหยียดหยามหรือคำพูดที่กระทบกระแทก แดกดัน หรือคำพูดที่ดูตัวอย่างหยาบคาย หรือคำพูดที่ไม่สุภาพหยาบโลน เมื่อได้ประสบกับเหตุการณ์ที่กล่าวมานี้ผู้ปกครองต้องอดทนไม่แสดงอาการโกรธ ไม่แสดงอาการไม่พอใจเชื่อว่าทนเจ็บใจโสรัจจะ แปลว่า ความสงบเสถียร ได้แก่ การรู้จักปรับสภาพจิตใจให้อยู่ในสภาพปกติเมื่อถูกคนอื่นกระทำหรือพูดกระทบกระแทกให้เจ็บใจ

๒.๔.๙ โภชนมัตตัญญูตา

หลักโภชนมัตตัญญูตา หมายถึง ความรู้ประมาณในการบริโภคอาหาร หมายถึง มีปัญญา รู้ว่าการบริโภคอาหารก็เพียงพอประทังชีวิตให้รอดตายไปได้ในแต่ละวัน เพื่อเติมธาตุ ๔ ให้กับร่างกาย เพื่อดับความหิวกระหาย เพื่อป้องกันมิให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บ มิได้บริโภคเพื่อความเริ่ดอร่อย ในรสอาหาร เพื่อความอยากหล่ออยากสวย เพื่อความเลิศจึงมีหน้ามีตา ทั้งต้องไม่บริโภคมากเกินไป โดยยึดหลักว่าหากรู้สึกว่ารับประทานอีก ๔-๕ คำ แล้วตื้มน้ำลงไปก็จะอืดพอดิ ก็ให้หยุดรับประทาน ดังนั้นจึงจำเป็นต้องกะปริมาณอาหารในจานให้พอดิ เพื่อไม่ให้มีเหลือทิ้งเหลือขว้าง อันเป็นความสิ้นเปลืองและเพาะนิสัยไม่ดีให้เกิดขึ้นตามมาอีกมากมาย เช่น ความมั่งง่าย ความเห็นแก่ตัว เป็นต้น

ผู้ที่ฝึกความรู้ประมาณในโภชนาหารอย่างสม่ำเสมอ ย่อมทำให้เกิดผลดี ๒ ทาง คือ ทางกายกับทางใจ ในด้านทางกายย่อมทำให้สุขภาพร่างกายแข็งแรง ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บที่เกิดจากการ

^{๗๙} อก.พุ.๒๐/๑๖๖/๑๒๖.

บริโภคเกินจำเป็น จากการตามใจปากตามใจท้อง หรือจากอาหารที่ไม่มีประโยชน์ เป็นโทษต่อร่างกาย ในด้านทางใจย่อมทำให้กิเลสไม่สามารถอาศัยช่องทางที่ร่างกายถูกบังคับให้ต้องเติมธาตุ ๔ เล็ดลอด เข้ามาบีบคั้นใจให้เกิดความทุกข์ได้ ทำให้ใจไม่เกิดความอยากได้ในสิ่งนั้นสิ่งนี้ตามอำนาจกิเลส ทำให้ทุกข์ในชีวิตประจำวันลดลง อาศัยข้าวเพียงไม่กี่ทัพพีก็ดำรงชีวิตอยู่ได้ ไม่เป็นภาระในเรื่องการเลี้ยงดู ของชาวโลก เมื่อถึงคราวเจริญภาวานาก็ทำให้ใจสงบนิ่งได้เร็ว ไม่ฟุ้งซ่านด้วยตัณหา ทำให้สามารถ บรรลุนิพพานได้เร็วไว

๒.๔.๑๐ ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์

พระพุทธศาสนามีหลักการคือสอนให้มนุษย์ดำเนินชีวิตเพื่อบรรลุประโยชน์ที่เป็นจุดหมาย ของการมีชีวิตที่เรียกว่า อตถะคือ อรรถ อันหมายถึง ประโยชน์หรือจุดหมาย ๓ ประการ คือ ๑) ประโยชน์ในปัจจุบันเรียกว่า ทิฏฐธัมมิกัตถะ๒) ประโยชน์ในเบื้องหน้า เรียกว่า สัมปรายิกัตถะ๓) ประโยชน์สูงสุด เรียกว่า ปรมัตถะประโยชน์ทั้งสามประการข้างต้นพระธรรมปิฎก ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ได้อธิบายไว้ ดังนี้

๑. ทิฏฐธัมมิกัตถะ จุดหมายชั้นตาเห็น หรือประโยชน์ปัจจุบันที่สำคัญคือ

- ๑) มีสุขภาพดี ร่างกายแข็งแรง ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ งามสง่า อายุยืนยาว
- ๒) มีเงินมีงานมีทรัพย์ที่เกิดขึ้นจากการประกอบอาชีพที่สุจริตพึ่งตนได้ทางเศรษฐกิจ
- ๓) มีสถานภาพดี ทรงยศ เกียรติ ไม่ตรี เป็นที่ยอมรับในสังคม
- ๔) มีครอบครัวที่ผาสุก ทำวงศ์ตระกูลให้เป็นที่น่าพอใจ

๒. สัมปรายิกัตถะ จุดหมายชั้นเลียดตาเห็น หรือ ประโยชน์เบื้องหน้า ได้แก่ สิ่งที่เป็นคุณค่า ของชีวิต ซึ่งทำให้เกิดความสุขล้นกายภายใน โดยเฉพาะ คือ

- ๑) ความอบอุ่นสบายซึ่งสุขใจ ด้วยศรัทธา มีหลักใจ
- ๒) ความภูมิใจในชีวิตสะอาด ที่ได้ประพาสแต่ความดีงามสุจริต
- ๓) ความอึดใจในชีวิตมีคุณค่า ที่ได้เสียสละบำเพ็ญประโยชน์
- ๔) ความกล้า้วกล้าँใจด้วยมีปัญญาที่จะแก้ปัญหาหน้าพาชีวิตให้ดำเนินต่อไป
- ๕) ความโปร่งโล่งมั่นใจว่าได้ทำกรรมดี มีหลักประกันวิสัยสุภาพใหม่

๓. ปรมัตถะ จุดหมายสูงสุด หรือประโยชน์อย่างยิ่ง คือ การมีปัญญารู้เท่าทันความเป็นจริง เข้าถึงธรรมชาติของโลก และชีวิตอันทำให้จิตเป็นอิสระโดยเฉพาะ คือ

- ๑) ไม่หวั่นไหวหรือถูกครอบงำด้วยความผันผวนปรวนแปรต่างๆ
- ๒) ไม่ผิหว้างโศกเศร้าบีบคั้นเพราะความยึดติดถือมั่นในสิ่งต่างๆ
- ๓) ปลอดโปร่ง สงบ ผ่องใส สดชื่น เบิกบานใจตลอดเวลา
- ๔) เป็นอยู่และทำการงานด้วยปัญญาซึ่งมองที่เหตุปัจจัย

ประโยชน์ทั้ง ๓ ข้างต้นนั้น สามารถสรุปจัดแบ่งเป็น ๓ ด้าน คือ

- ๑) อัตตัตถะ ได้แก่ จุดหมายเพื่อตน หรือประโยชน์ตน
- ๒) ปรัตถะ ได้แก่ จุดหมายเพื่อผู้อื่น หรือ ประโยชน์ผู้อื่น
- ๓) อุภยัตถะ ได้แก่ จุดหมายร่วมกัน หรือ ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย^{๘๐}

๒.๔.๑๑ ขรราวาสธรรม ๔

หลักขรราวาสธรรมนี้จัดเป็นหลักธรรมสำหรับผู้ครองเรือนหรือครอบครัวโดยเฉพาะ เพราะเป็นหลักธรรมหนึ่งที่ช่วยสนับสนุนสถาบันครอบครัว เพื่อให้สมาชิกในครอบครัวคือ บิดามารดาและบุตรอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุขมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกันทั้งทางกายวาจาและใจซึ่งมีอยู่ด้วยกัน๔อย่าง^{๘๑} คือ (๑) สัจจะ(๒) ทมะ (๓) ขันติ (๔) จาคะ โดยรายละเอียดมีดังต่อไปนี้

๑. สัจจะ หมายถึง ความจริงคือดำรงมั่นในสัจจะซื่อตรงซื่อสัตย์จริงใจพูดจริงทำจริงจะทำอะไรก็ให้เป็นที่ยึดถือไว้วางใจได้อีกอย่างหนึ่งสัจจะนี้ยังจัดเป็นการรักษาศีล อีกประการหนึ่งทางด้านวาจาเพราะเป็นการรักษาและระวังคำพูดโดยจะต้องมีความรับผิดชอบต่อ คำพูดของตนเองอีกด้วยซึ่งจะมีผลทำให้เป็นคนที่มีความน่าเชื่อถือไว้วางใจกันภายในครอบครัว ดังคำที่ท่านกล่าวไว้ว่า ความซื่อสัตย์ความจริงใจ ต้องมีความซื่อสัตย์และซื่อตรงต่อคู่ชีวิตของตนมีความรับผิดชอบมีความจริงใจต่อคู่ครองซื่อตรงต่อตนเองจริงใจพูดจริงทำจริงจะทำอะไรก็ให้เป็นที่ยึดถือไว้วางใจได้ไม่ฝืนทำชั่วทั้งปวงและซื่อสัตย์ต่อผู้อื่นโดยเฉพาะคู่ชีวิตของตนเองไม่ประพฤตินอกใจคู่ครองไม่โกหกหลอกลวงมีความจริงใจบริสุทธิ์ใจมีความรับผิดชอบประพฤติดิปฏิบัติในสิ่งที่ตั้งตามสัจจะแห่งธรรมอยู่กันอย่างเปิดเผยให้ทั้งสองฝ่ายเห็นกันอย่างชัดเจนไม่มีอะไรเป็นความลับอันตนจะพึงปิดบังแก่กันครอบครัวที่สามีภรรยาไม่ซื่อสัตย์จริงใจต่อกันจะหาความสุขไม่ได้เลยทำให้สมาชิกภายในครอบครัวคือบุตรพลอยได้รับผลกระทบไปด้วยก่อให้เกิดปัญหาทางครอบครัวหลายประการตามมาซึ่งความซื่อสัตย์ของบิดามารดาที่มีต่อบุตรย่อมมีความสำคัญอย่างยิ่งในการอบรมสั่งสอนบุตรให้เป็นคนดีมีศีลธรรมมีคุณธรรมการที่จะให้บุตรเชื่อคำพูดของผู้เป็นบิดามารดาตั้งอยู่ในโอวาทของบิดามารดานั้นบิดามารดาจะต้องเป็นคนมีสัจจะพูดจริงทำให้จริงให้บุตรเห็นเป็นตัวอย่างเมื่อเวลาอบรมสั่งสอนจะทำให้บุตรเชื่อฟังได้โดยง่ายคุณธรรมข้อนี้ถือเป็นพื้นฐานที่ทำให้คู่ครองไว้วางใจกันและกันได้อย่างสนิทใจ^{๘๒}

^{๘๐} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), **ธรรมานุญชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร :บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๓๑-๓๒.

^{๘๑} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๒๖๔/๒๘๒-๒๘๓, ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๖๔/๓๕๑-๓๕๔, ชุ.สุ. (บาลี) ๒๕/๑๙๐/๗๐, ชุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๑๙๐/๕๔๕.

^{๘๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๔

๒. ทมะ หมายถึง ฝึกตนคือบังคับควบคุมตนเองได้รู้จักปรับตัวและแก้ไขปรับปรุงตนให้ก้าวหน้าดียิ่งขึ้นอยู่เสมอสำหรับหลักธรรมข้อนี้จัดเป็นหลักธรรมควบคุมความรู้สึทางด้านอารมณ์เป็นความข่มใจไม่ให้เป็นคนวู่วามดังคำที่ท่านกล่าวไว้ว่าความข่มใจการรู้จักฝึกตนเองให้ข่มใจไม่ให้โกรธอย่าเป็นคนวู่วามคิดแล้วจึงทำจึงพูดเสมอเมื่อได้ข่าวอะไรมาจากใครหรือจากที่ไหนก็ต้องคิดทบทวนให้รอบคอบว่ามีความจริงมีความน่าเชื่อถือหรือไม่เป็นคนเจ้าอารมณ์ไร้เหตุผลรู้จักบังคับควบคุมตนเองได้ รู้จักปรับตัวและแก้ไขปรับปรุงตนให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นอยู่เสมอข่มใจไม่ให้หลงมัวเมาในสิ่งไม่ดีสิ่งที่จะเป็นเหตุให้เกิดความไม่สงบสุขขึ้นในครอบครัวผู้ครองเรือนที่ดีต้องสามารถระงับยับยั้งใจตัวเองได้ในทุกกรณีและทุกเหตุการณ์เมื่ออีกฝ่ายหนึ่งทำสิ่งที่ไม่ถูกต้องหรือไม่ถูกใจควรให้อภัยแก่กันและกันในขณะที่เดียวกันต้องหาทางแก้ไขปรับปรุงสิ่งที่ตนทำลงไปได้ยิ่งขึ้นไปอีกไม่ว่าจะเป็นในด้านความประพฤติหรือด้านการทำมาหากินเลี้ยงชีวิตในครอบครัวสิ่งใดที่เห็นว่าเป็นสิ่งที่ไม่ดีต้องข่มใจที่จะไม่ทำข่มใจที่จะไม่ให้เกิดข่มใจในสิ่งที่เป็นอบายมุขอันจะนำมาซึ่งความหายนะสู่ครอบครัว^{๘๓}

๓. ขันติ หมายถึง ความอดทน คือ มุ่งหน้าทำหน้าที่การทำงานด้วยความขยันหมั่นเพียรเข้มแข็งอดทนไม่หวั่นไหวมั่นในจุดหมายไม่ท้อถอยสำหรับความอดทนข้อนี้จัดเป็นความอดทนอีกลักษณะหนึ่งที่แตกต่างจากหลักธรรมเรื่องความข่มใจหรือทมะ เพราะความอดทนนี้เป็นความอดทนทางด้านกาย วาจา ที่จะไม่ล่วงกุศลกรรมบถหรือล่วงละเมิดศีลซึ่งจะเป็นเหตุแห่งการทะเลาะเบาะแว้งภายในครอบครัวหรือเป็นความอดทนในเรื่องของการทำมาหากินเพื่อหล่อเลี้ยงสมาชิกภายในครอบครัวเพื่อให้ไปสู่จุดมุ่งหมายปลายทางของชีวิตและครอบครัวดังคำที่ท่านกล่าวไว้ว่า ความอดทนต้องมีความอดทนต่อความยากลำบากที่เกิดขึ้นจากการอยู่ร่วมกับคนอื่นอดทนต่อทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นในครอบครัวอดทนต่อความยากลำบากในการประกอบอาชีพการเลี้ยงดูบุตรและญาติพี่น้องที่อยู่ในครอบครัวอดทนต่อทุกสิ่งทุกอย่างที่สร้างความลำบากขัดเคืองให้เกิดขึ้นทั้งร่างกายและจิตใจอดทนต่ออุปสรรคต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามาในชีวิตคู่ต้องเป็นผู้ที่มีความเข้มแข็งสามารถกล้าเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ด้วยจิตใจที่มั่นคงไม่ยอมแพ้ต่ออุปสรรคไม่อ่อนแอจะทำให้มีความสุขเกิดขึ้นในครอบครัวเพราะความสุขย่อมมีแก่บุคคลผู้อดทนเสมอ^{๘๔}

๔. จาคะคำว่า “จาคะ” หมายถึงความมีจิตใจเผื่อแผ่คือความเสียสละเผื่อแผ่ซึ่งก็เป็นอีกหลักธรรมประการหนึ่งของมารดาในฐานะผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของลูกเพราะมารดาที่รู้จักเสียสละทรัพย์ภายนอกไม่ตระหนี่ในความเป็นอยู่ของครอบครัวด้วยความเผื่อแผ่หรือจาคะนี้มีอยู่ด้วยกัน ๒ ลักษณะคือ (๑) เสียสละทรัพย์ภายนอก (๒) เสียสละภายในคืออารมณ์ไม่ได้แก่อารมณ์คือ

^{๘๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๕.

^{๘๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๖.

ความโลภอารมณ์คือความโกรธและอารมณ์คือความหลงมกมายไม่รู้สภาพตามความเป็นจริงโดยรายละเอียดดังนี้

๑) เสียสละทรัพย์ภายนอกคือการจาคะทรัพย์สมบัติภายนอกซึ่งเป็นทรัพย์ที่ไม่สามารถนำไปได้เมื่อตนเองละสังขารไปแล้วเช่นการช่วยเหลือบุตรธิดาสามีญาติพี่น้องหรือเสียสละทรัพย์เพื่อทำบุญในพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นคุณลักษณะหนึ่งของภรรยาซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า จาคะ คือ ความเสียสละเสียสละทรัพย์สินเงินทองไม่หวงแหนของกินของใช้ต่างๆ แม้กับคู่ครองของตนเองเสียสละความสุขส่วนตัวให้กับผู้อื่นซึ่งเป็นผู้มีพระคุณผู้ที่อยู่ในความดูแลรับผิดชอบผู้ที่ด้อยโอกาส ผู้ที่มีฐานะยากจนลำบากยิ่งกว่าเราอย่าทำตนเป็นคนใจแคบจงสร้างไว้ด้วยความรักจากคนข้างเคียงด้วยการแบ่งปันกันกินเสมอต้องเป็นคนใจกว้างขวางเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อทุกคนที่ร่วมสุขร่วมทุกข์ด้วยกันในครอบครัวมีความโอบอ้อมอารีต่อคู่ครองต่อเพื่อนของคู่ครองตลอดถึงญาติของคู่ครองอย่างเสมอหน้ากันเหมือนกับปฏิบัติต่อตนเองต่อเพื่อนและต่อญาติมิตรของตน^{๘๕} เพราะนอกจากเป็นคุณลักษณะแม่บ้านแม่เรือนแล้วก็คือยังเป็นคุณลักษณะความเป็นอุบาสิกาที่ดีในพระพุทธศาสนา ก็คือ

- (๑) ประกอบด้วยศรัทธา
- (๒) มีศีลบริสุทธิ์
- (๓) ไม่ถือมงคลตื่นข่าว
- (๔) ไม่แสวงหาเขตบุญนอกพระพุทธศาสนา
- (๕) บำเพ็ญบุญแต่ในพระพุทธศาสนา”^{๘๖}

โดยคุณลักษณะนี้ของแม่บ้านแม่เรือนอยู่ในขอบเขตของความเป็นผู้รู้จักประมาณในค่าใช้จ่ายหรือความเป็นผู้รู้จักตน รู้จักเหตุรู้จักผลเป็นต้น^{๘๗} โดยกรณีตัวอย่างที่สังเกตเห็นได้อย่างเด่นชัดก็คือ กรณีนางวิสาขามหาอุบาสิกา^{๘๘} เพราะนางวิสาขามีใช้เพียงแต่บำเพ็ญทานในพระพุทธศาสนาเท่านั้นตามประวัติของนางจัดได้ว่าเป็นผู้หนึ่งที่สงเคราะห์บริวารคนข้างเคียงของสามีหรือแม้กระทั่งสัตว์เลี้ยงภายในบ้านเพราะเมื่อเกิดมีใครภายในบ้านเดือดร้อนนางจะเป็นผู้ที่ไม่นิ่งดูดายจะยื่นมือเข้าไปช่วยเหลือทั้งทุนทรัพย์และกำลังอย่างเสมอดันเสมอปลายซึ่งจัดเป็นคุณลักษณะของภรรยาที่สำคัญยิ่งนัก

^{๘๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๗.

^{๘๖} อภ.ปณจก. (ไทย) ๒๒/๑๖๕/๒๓๐.

^{๘๗} พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่๘, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า๒๑๐.

^{๘๘} ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๓/๙๓.

๒) เสี่ยงละอารมณ์หรือจาละอารมณ์คือจาละความโลภความโกรธและความหลง ซึ่งเป็นอารมณ์หรือมลภาวะเป็นพิษทางอารมณ์สำหรับเรื่องการจาละอารมณ์นี้ถือได้เป็นเรื่องสำคัญยิ่งสำหรับคุณลักษณะแม่บ้านแม่เรือนที่ดีเพราะนอกจากเป็นการควบคุมอารมณ์ของตนเองให้เป็นคนที่มีคุณลักษณะอารมณ์เย็นสุขุมไม่เป็นคนใจร้อนวู่วามแล้วยังจะทำให้สามีและลูกรู้สึกสบายใจเมื่ออยู่ในบ้านได้อยู่ใกล้ชิดภรรยาและมารดาอย่างเช่นกรณีของนางอุตตราเป็นตัวอย่างเราจะเห็นได้ว่านางอุตตรานั้นเป็นคนที่มีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาแต่เมื่อมีความจำเป็นต้องไปจำศีลภาวนาที่วัดแต่ด้วยความเข้าใจภาวะและอารมณ์ของบุรุษเพศจึงได้จ้างวานให้นางสิริมาทำหน้าที่เป็นภรรยาชั่วคราวแต่เมื่อนางสิริมาได้มาทำหน้าที่ภรรยาชั่วคราวก็ลืมตัวกลับคิดทำร้ายนางอุตตราได้นำน้ำมันที่กำลังเดือดร้อนอยู่นั้นตักราดใส่นางอุตตราแต่ด้วยความที่นางอุตตราเป็นคนที่รู้จักควบคุมอารมณ์มองเห็นซึ่งความดีของนางสิริมาที่ทำให้นางมีโอกาสดำเนินบุญในพระพุทธศาสนาจึงได้ตั้งจิตแผ่เมตตาไปให้ทันทีขณะที่กำลังถูกน้ำมันที่เดือดร้อนนั้นราดตัวด้วยอานิสงส์ของการเจริญเมตตาด้วยจาละอารมณ์ความโกรธนี้เองทำให้น้ำมันที่กำลังราดตัวอยู่นั้นกลายเป็นน้ำธรรมดาไปทันที^{๘๙} สำหรับกรณีนี้ผู้วิจัยต้องการชี้ประเด็นให้เด่นชัดถึงเรื่องของการรู้จักเสี่ยงละอารมณ์ความโกรธแค้นความอิจฉาริษยานำมาซึ่งคุณลักษณะของภรรยาที่ดีในทัศนะพระพุทธศาสนา

๒.๔.๑๒ บุคคลหาได้ยาก ๒

บุพพการีและกตัญญูกตเวที บุคคลทั้ง ๒ พวกนี้ ชื่อว่า “บุคคลหาได้ยาก”^{๙๐} เพราะการที่บุคคลผู้มีหน้าที่ทำอุปัการะก่อน ได้ทำกิจตามหน้าที่ที่ดี ได้ทำอุปัการะก่อนก็ดีชื่อว่าบุคคลหาได้ยาก ส่วนบุคคลผู้ได้รับอุปัการะจากผู้อื่นจนได้มีความสุขสบายแล้ว มีความสำนึกถึงบุญคุณของท่านผู้ให้อุปการะแล้วตอบแทน ให้สมควรแก่กันนั้นหาได้ยาก

๑. บุพพการี หมายถึง บุคคลผู้ทำอุปัการะก่อน ได้แก่บุคคลผู้มีอัยยาศัยเพื่อแผ้วประคบด้วยพรหมวิหารธรรมประจำอยู่ในใจ ไม่คิดอยากได้แต่ฝ่ายเดียว ตั้งใจทำอุปัการคุณจะมากหรือน้อยก็ตาม โดยไม่หวังตอบแทนแต่อย่างใด บุพพการีโดยทั่วไปท่านกำหนดว่ามี ๔ ประเภทคือ

- ๑) มารดาบิดา
- ๒) ครู อาจารย์ อุปัชฌาย์
- ๓) พระมหากษัตริย์
- ๔) พระพุทธเจ้า

๒. กตัญญู หมายถึง ผู้รู้อุปการคุณที่ผู้อื่นทำแล้วแก่ตน, กตเวทีแปลว่า ผู้ประกาศคุณนั้นให้ปรากฏ ได้แก่ผู้ตอบแทนคุณรวมเป็นกตัญญูกตเวที แปลว่า ผู้รู้อุปการคุณที่ท่านทำแล้วและตอบ

^{๘๙} พ.ร.บ. (ไทย) ๖/๒๕๘-๒๗๑.

^{๙๐} อัง.พุก. (ไทย) ๒๐/๓๖๔/๑๐๘.

แทนหมายความว่า ผู้ระลึกถึงอยู่เนื่องๆ ซึ่งอุปการคุณ ที่ท่านบุพพการีนั่นๆได้กระทำให้แก่ตน และเมื่อได้โอกาสก็ตอบแทนคุณตามควรแก่ฐานะภาวะและกาลสมัย เหมือนบุตรธิดาเป็นลูกหนี้มารดาบิดา นักเรียนศิษย์เป็นลูกหนี้ครูอาจารย์

บุคคลหาได้ยาก ๒ อย่าง เป็นหลักพุทธจริยธรรมที่บิดามารดาต้องยึดเป็นคตินิยมประจำใจสำหรับการสั่งสอนบุตรธิดา ให้เป็นบุคคลที่มีความกตัญญูกตเวทีต่อผู้มีพระคุณ เป็นหลักธรรมที่บุตรจะต้องยึดถือประพฤติปฏิบัติประจำใจติดตัวเอง ให้ยึดเป็นคตินิยมประจำกับตัวเองเป็นประจำทุกวัน

สรุปได้ว่า พุทธจริยธรรม คือแนวปฏิบัติของคนในสังคม อันพึงปฏิบัติต่อตนเอง ต่อครอบครัว และต่อส่วนรวม ส่วนพุทธจริยธรรมเป็นการประพฤติปฏิบัติ ชำระจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์ หลุดพ้นจากกิเลสอาสวะทั้งปวง พุทธจริยธรรมจึงเป็นหลักการประพฤติปฏิบัติโดยตรง ที่ให้ครอบครัวเป็นครอบครัวที่สมบูรณ์แบบ พ่อแม่ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนให้บุตรธิดาปฏิบัติอยู่ในกรอบของศีลธรรม โดยใช้หลักพุทธจริยธรรมในการสั่งสอนบุตรธิดา

๒.๕ บทสรุป

หลักพุทธจริยธรรมในการสั่งสอนบุตรเป็นหลักพุทธจริยธรรมที่เป็นระบบการดำเนินชีวิตที่ดีงาม หรือระบบการประพฤติ การกระทำ คำพูด และความคิดที่ถูกต้องเหมาะสมตามหลักธรรมทั้งหมดของพระพุทธศาสนา เพื่อบรรลุความสุขในการดำเนินชีวิต สามารถประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในสังคมได้ด้วยการครองชีวิตที่ประเสริฐ การทำหน้าที่ของตนอย่างถูกต้องสมบูรณ์ รู้จักสรรพสิ่งที่ดีงาม ถูก หรือ ผิด เหมาะสม หรือไม่เหมาะสม ควร หรือไม่ควร ด้วยความฉลาดรอบคอบ พัฒนาค้นหาให้เข้าถึงหัวใจของพระพุทธศาสนา พุทธจริยธรรมในการสั่งสอนบุตรธิดา จึงเกิดจากการนำเอาหลักคำสอนของพระพุทธศาสนามาเป็นกรอบในการสั่งสอนบุตรธิดา พัฒนาทางจริยธรรมของบุตรธิดา ให้มีความประพฤติที่ดีงาม เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ จะเป็นบุคคลที่มีคุณภาพ เป็นที่มีศักยภาพ สามารถพัฒนาประเทศชาติให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาจึงเป็นหน้าที่ของบิดามารดาที่ต้องปฏิบัติต่อบุตรธิดาทั้งทางวาจาและการกระทำโดยการให้ความรักความเอาใจใส่ให้ความช่วยเหลือคุ้มครองสนองความต้องการทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจตลอดจนให้การอบรมกล่อมเกลาพฤติกรรมต่างๆ เพื่อให้เด็กได้ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข จึงมีปัจจัยที่สำคัญของบิดามารดาในการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาเป็นการทำหน้าที่ในการดูแลเอาใจใส่ให้คำแนะนำสั่งสอน ให้ความช่วยเหลือ ให้ความรัก คุ้มครองให้ความอบอุ่นและตอบสนองความต้องการทั้งทางร่างกายและจิตใจทั้งนี้เพื่อเป้าหมายให้บุตรธิดาสามารถเติบโตไปเป็นผู้ใหญ่ที่สมบูรณ์ สามารถเป็นแบบอย่างที่ดี ของสังคมต่อไปในอนาคต

หลักพุทธจริยธรรมสำหรับหน้าที่ของบิดามารดา ได้นำหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา สั่งสอนบุตรธิดา เป็นหลักพุทธจริยธรรมที่ถือเป็นแนวปฏิบัติของคนในสังคม อันพึงปฏิบัติต่อตนเอง ต่อครอบครัวและต่อส่วนรวม ส่วนพุทธจริยธรรมเป็นการประพฤติปฏิบัติ ชำระจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์

หลุดพ้นจากกิเลสอาสวะทั้งปวง พุทธจริยธรรมจึงเป็นหลักการประพฤติปฏิบัติโดยตรง ที่ให้ครอบครัวเป็นครอบครัวที่สมบูรณ์แบบ พ่อแม่ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนให้บุตรปฏิบัติอยู่ในกรอบของศีลธรรม โดยใช้หลักพุทธจริยธรรมในการสั่งสอนบุตรธิดา คือหลักพรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ เบญจศีล-เบญจธรรม ศีล ๘ หรืออัฐศีลกุศลกรรมบถ ๑๐ ทิศ ๖ การระ ๖ อปริหานิยธรรมโกชเนมัตตัญญูตาทีฏฐธรรมิกัตถประโยชน์ฆราวาสธรรม ๔ บุคคลหาได้ยาก ๒ นี่เป็นหลักในการอบรมสั่งสอนบุตรธิดา ให้เป็นคนที่มี
สมบูรณ์